

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра хореографії

Пригода Л.Б., Любченко Н.І.

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В
АНСАМБЛІ НАРОДНОГО ТАНЦЮ**

Методичні рекомендації

Полтава-2024

УДК 373.3.015.31:793.31

*Рекомендовано до друку вченою радою
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка
(Протокол № 15 від 28.06.2024 р.)*

Рецензенти:

Андрощук Л.М. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри хореографії Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Суласва Н.В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри музики імені Григорія Левченка Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Пригода Л.Б., Любченко Н.І. Розвиток творчих здібностей молодших школярів в ансамблі народного танцю. Методичні рекомендації. Полтава : Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, 2024. 56 с.

У методичних рекомендаціях здійснено ґрунтовний аналіз процесу розвитку творчих здібностей молодших школярів в ансамблі народного танцю. Розкрито психолого-педагогічні основи розвитку творчих здібностей особистості. Охарактеризовано зміст та організація формування творчих здібностей молодших школярів засобами народного танцю.

Розраховано для студентів, викладачів педагогічних та мистецьких навчальних закладів різного рівня акредитації, керівників аматорських хореографічних колективів.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	6
1.1 Психолого-педагогічні основи розвитку творчих здібностей особистості.....	6
1.2 Мистецтво хореографії як засіб розвитку творчої особистості молодшого школяра.....	14
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	22
2.1 Педагогічні умови формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів на заняттях з хореографії.....	22
2.2 Зміст та організація формування творчих здібностей молодших школярів засобами народного танцю.....	33
2.3 Методика організації та розвитку творчих здібностей молодших школярів в ансамблі народного танцю.....	41
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

Важливими ціннісними орієнтирами, які визначають напрямки у розв'язанні проблем підростаючого покоління в сучасному суспільстві, є творчий та естетичний фактори. Творчий потенціал дитини яскраво виявляється у художньо-естетичній діяльності, зокрема, в активному освоєнні нею мистецтва. Займаючись різними видами мистецтва, дитина вчиться сприймати художні образи, прагне самостійно відтворювати свої уявлення в звуках, рухах, та фарбах. Однак інтерес до мистецтва з'являється у дитини не від народження, він формується під впливом середовища, умов суспільного життя та цілеспрямованого виховання. Відтак, концепція виховання і розвитку через мистецтво не обмежується ознайомленням дітей із його творами чи їх сприйманням, а пропагує, передусім, активне включення дітей в художню діяльність.

Хореографічне мистецтво займає в реалізації такого підходу одне з чільних місць. Завдяки своїм специфічним функціям воно розвиває у молодших школярів емоційно-виразну пластику рухів, пробуджує чуття гармонії, образне сприймання музики, ритму, дарує переживання стану «м'язової радості» та володіння моторикою власного тіла, забезпечує інтелектуальний та творчий розвиток учнів.

Зміна освітньої парадигми зумовлює необхідність переосмислення сфери виховання творчої особистості засобами мистецтва та розробку ефективних умов, оптимальних методик і технологій, що відповідають сучасним методологічним та теоретичним засадам. Про виховні можливості хореографічного мистецтва наголошували видатні українські митці К. Василенко, В. Верховинець, П. Вірський та ін. Деякі психолого-педагогічні аспекти проблеми хореографічного виховання та розвитку дітей частково вже розкриті в дисертаційних дослідженнях, наукових роботах, методичних рекомендаціях та посібниках.

Проблема розвитку особистості та її творчих здібностей завжди була у полі зору вчених. Психологічні основи розвитку особистості вивчали Д. Богоявленська, Л. Божович, Л. Виготський; методику вивчення та правила виконання руху В. Давидов, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонт'єв, Н. Тализіна, С. Рубінштейн та ін.; педагогічний аспект зазначеної проблеми досліджували Л. Аристова, В. Андрєєв, І. Лернер, В. Паламарчук, М. Скаткин, Т. Шамова, Г. Щукін та ін. Дослідниками сформульовано основні умови розвитку творчих здібностей, виявлено специфіку впливу різних засобів естетичного виховання на розвиток творчих здібностей молодших школярів, визначено особливості прояву творчих здібностей молодших школярів у різних видах діяльності, зокрема хореографічній.

Хореографія, як специфічний вид мистецтва і як навчальний предмет художньо-естетичного циклу не лише значно поступається за обсягом дослідницької уваги, але в ній немає «навіть прийнятних уявлень щодо власної

предметної галузі досліджень, мети й методики її викладання, відповідно і засобів її аналізу» (П. Коваль, 1998).

Це дає підстави стверджувати, що підготовка методичних рекомендацій з проблеми розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами хореографічного мистецтва, їх компонентів та рівнів розвитку є, безумовно, актуальним та доцільним.

Мета методичних рекомендацій – з'ясувати психолого-педагогічні умови розвитку здібностей молодших школярів засобами хореографічного мистецтва, розробити методику оптимізації цього процесу.

Концептуальна ідея методичних рекомендацій ґрунтується на положенні, що творчість в сучасному світі дістала визнання своєї суспільної ролі та значущості, а проблема розвитку творчого потенціалу людини стала найактуальнішою психолого-педагогічною проблемою, своєрідним соціальним замовленням суспільства. Тому, що забезпечити інтенсивний розвиток суспільства, ми повинні забезпечити творчий розвиток кожної окремої дитини. Врахування сенситивних періодів у психологічному розвитку дітей значною мірою допоможе розв'язанню цієї проблеми. Концепція базується на ідеях, притаманних гуманістичному напрямку у педагогіці та психології, на методології особистісно-орієнтованого підходу в науковій психології, на здобутках науки у розкритті сутності індивідуальних відмінностей, здібностей та їх розвитку. Хореографічний розвиток розглядається як керований психолого-педагогічний процес, в якому відбувається взаємодія педагогічного управління з активною творчою хореографічною діяльністю учнів молодших класів на початковому етапі навчання основ хореографії.

Мета методичних рекомендацій зумовила вирішення таких **завдань**:

- теоретично обґрунтувати поняття «творчі здібності», охарактеризувати їх зміст та структуру;
- розкрити психолого-педагогічні особливості розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку та визначити критерії і рівні їх сформованості.
- окреслити педагогічні умови формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів на заняттях з хореографії;
- охарактеризувати зміст та організацію формування творчих здібностей молодших школярів засобами народного танцю;
- проаналізувати методику організації та розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами хореографічного мистецтва.

Практичне значення методичних рекомендацій полягає в тому, що отриманий у ході дослідження матеріал може бути використаний у навчально-виховному процесі для закладів загальної середньої та початкової мистецької освіти. Матеріали методичних рекомендацій можуть використовуватися при створенні навчально-методичних посібників, підручників, програм, а також у процесі організації хореографічно-творчої діяльності дітей та для проведення тренінгових занять із розвитку творчих здібностей учнів молодших класів.

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Психолого-педагогічні основи розвитку творчих здібностей особистості

На початку ХХІ століття особливо важливим є питання творчого розвитку учнів у процесі навчання. У педагогіці існує цілий ряд досліджень, пов'язаних з розвитком пізнавальних процесів, мислення, здібностей, знань, умінь, навичок, а також творчості. Адже формування творчої, морально-цілісної, працелюбної людини неможливе без розвитку її творчих здібностей у дитинстві. Тому, постає потреба у високоінтелектуальних творчих особистостях, здатних самостійно вирішувати труднощі, які виникають приймати нестандартні рішення і втілювати їх у життя. Все це вимагає розробки нових методів виховання підростаючого покоління і веде за собою не традиційність підходів до художнього виховання – як основи подальшого удосконалення особистості.

Найбільший інтерес в цьому питанні представляють вихованці початкового рівня навчання, оскільки саме у цьому віці закладається основа особистості, відбувається орієнтація на розвиток духовності, самореалізації, самовираження і формується світовідчуття, необхідні у подальшому житті [50].

Як свідчить вивчення й аналіз літератури, в психологічній науці проблема здібностей досліджується з різних позицій і розробляється в різних аспектах. Не маючи можливостей охопити її в цілому, кожен з дослідників виокремлював для вивчення лише певний аспект. У результаті такого аналітичного підходу в психології на теперішній час не існує навіть загальноприйнятого визначення поняття «здібності». Кожен авторів часто дає своє визначення цього поняття та його структури, яке, в принципі, є правильним і, разом з тим, неповторним. На підставі проаналізованих досліджень (Г. Костюк, В. Крутецький, Н. Лейтес, К. Платонов, С. Рубінштейн) можна дійти висновку, що здібності – це стійкі індивідуально-психологічні властивості особистості, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Вони спираються на біологічно зумовлені задатки, які можуть виявитися в сенсорній (слух, зір тощо), фізичній (моторика) діяльності людини, інтелекті та спілкуванні.

Під здібностями ми будемо розуміти індивідуально-психологічні особливості, які є суб'єктивними умовами успішного виконання певного різновиду діяльності. Вони не зводяться до наявності в індивіда знань, умінь, навичок, а виявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння засобами і прийомами діяльності. Вони спираються на біологічно зумовлені задатки, які можуть виявитися в сенсорній (слух, зір тощо), фізичній (моторика) діяльності людини, інтелекті та спілкуванні. Вони не зводяться до наявності в індивіда знань, умінь навичок, а виявляється у швидкості, глибині та міцності

оволодіння засобами і прийомами діяльності. Вихідною передумовою для розвитку здібностей є ті природні задатки, з якими дитина з'являється на світ. Слід також зазначити, що здібності – це здатність до особливого сприйняття навколишнього світу, до вольової творчої діяльності.

Здібності розглядаються як індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої, від яких залежить можливість успіху діяльності, а обдарованість – як якісно своєрідне поєднання здібностей (індивідуально-психологічних особливостей), від якого також залежить можливість успіху в діяльності.

Задатки – природжені анатомо-фізіологічні особливості організму. До них відносяться перш за все особливості будови головного мозку, органів чуття і руху, властивості нервової системи, якими організм наділений від народження. Задатки є лише можливостями, і передумовами розвитку здібностей, але ще не гарантують, не зумовлюють появи і розвитку тих або інших здібностей.

В. Шадріков під здібностями розуміє властивість функціональних систем, які реалізують окремі психічні функції, мають індивідуальну міру вираження, яка проявляється в успішному і якісному засвоєнні дійсності. Індивідуальна міра виразності здібностей оцінюється на основі параметрів продуктивності, якості і надійності діяльності. Саме розуміння здібностей як функціональної системи дозволяє, нарешті, вирішити проблему співвідношення задатків і здібностей. Якщо здібності – це властивості функціональної системи, то задатки – властивості компонентів цієї системи.

Категорію творчості науковці трактують по-різному. У трактуванні Г. Апостолової, творчість – це здатність продукувати власні ідеї та висловлювати судження, а не чекати, що важлива інформація прийде ззовні, тобто це здатність бути вільним від заданого алгоритму [1, с.30].

На думку К. Станіславського, творчість – це насамперед повна зосередженість всієї духовної і фізичної природи, вона охоплює не тільки зір, слух та всі п'ять чуттів людини, але й розум, почуття, волю, пам'ять, уяву [36]. Розвиток пам'яті, уваги, уяви, мислення, психологи вважають основою для розвитку творчих здібностей.

Педагогічний словник визначає творчу особистість як особистість, що стає «здібності, мотиви, знання і уміння, завдяки яким створюється продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю» [17].

Творчість є одним із засобів підвищення емоційного тону особистості, закріплення комплексу емоційно-вольової регуляції, а головне – актуалізації позитивної гами переживань, яка супроводжує ефективну працю, переживання радості від зробленого, досягнутого, почуття впевненості у своїх силах, у своєму творчому потенціалі й творчих здібностях.

Розуміння творчості характеризується широким діапазоном точок зору. В роботах В. Бетхерева творчість трактується із рефлексологічної позиції, як створення чогось нового в ситуаціях, коли проблема-подразник зумовлює утворення домінанти, довкола якої концентрується потрібний для рішення.

З минулого досвіду Д. Богоявленська, З. Калмикова, О. Матюшкін розглядають творчість як діяльність, спрямовану на самовираження і самоактуалізацію особистості. С. Гончаренко визначає її як продуктивну людську діяльність, здатну породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності. Як взаємодію пізнавальних структур та джерело будь-якого розвитку розглядає творчість Я. Пономарьов. У працях В. Моляко творчість визначається як системне явище, яке включає певну сукупність взаємопов'язаних між собою компонентів, а саме:

- 1) Творчі здібності (творчий потенціал);
- 2) Ступінь їх індивідуального прояву (вищій, середній, нижчій);
- 3) Процес створення певного продукту або ідеї (спрямованість, мотивація, риси особистості тощо) [21].

На думку С. Рубінштейна, творчість – діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, які в свою чергу, мають суспільну значимість [20].

Безумовно, продукти творчої діяльності молодших школярів не мають суспільної значимості, вони відзначаються лише певними елементами новизни і носять скоріше за все суб'єктивний характер. Звичайно, елементи новизни, які школяр вносить у свою діяльність мають досить відносний характер, проте вони є передумовою динамічності тих знань, якими володіє дитина. З розширенням цих знань з'являється можливість більш високого рівня прояву новизни, оригінальності.

На важливість природних для розвитку творчих здібностей дитини, а також на важливість використання природного матеріалу, звертав увагу і А. Макаренко. Він наголошував, що такий природний матеріал, як глина, дерево, шишки, листочки ближче всього до нормальної людської діяльності: з матеріалів людина створює цінності і культуру. В іграшці-матеріалі є багато гарного реалізму, але в той же час є простір для фантазії, не просто уяви, а великої творчої фантазії. За словами автора «творчість дітей – глибоко своєрідна сфера їхнього духовного життя, самовираження і самоутвердження, в якому яскраво виявляється індивідуальна самобутність кожної дитини. Цю самобутність неможливо охопити якимись правилами, єдиними і обов'язковими для всіх. У системі В. Сухомлинського велика роль належить природі як об'єкту пізнання, сфері активної діяльності, відчутнішої частини дитячого життя. Природа сама собою не виховує, а виховує тільки активна взаємодія людини з природою. «Ми прагнемо того, щоб усе життя вихованців було сповнене творіння у світі природи!» [41, с.118].

В загальнотеоретичному плані вченими обґрунтується можливість і з'ясовується умови формування та розвитку здібностей у процесі навчання й виховання. Вважається, що їхній розвиток відбуватиметься ефективніше за умови врахування як генетичних передумов, так і соціокультурних впливів середовища (стан здоров'я, сім'я, умови суспільного життя). Загальновизнаним є положення про те, що здібності формуються в діяльності, від яких залежать

творчі досягнення (К. Гуревич, В. Кіреєнко, Н. Преображенська, С. Саркісова, В. Ягунова).

Молодший шкільний вік є періодом інтенсивного креативного становлення (Л. Божович, Л. Виготський, О. Леонтьєв) і характеризується сенситивністю до творчої діяльності (Я. Коменський, В. Сухомлинський та ін.) та оптимальний для особистісного розвитку новоутворенням – рефлексією. Л. Виготський називає творчою діяльністю таку діяльність людини, що створює дещо нове, незалежно від того чи буде це створене якимось предметом зовнішнього світу чи відомою побудовою розуму або почуття, яке живе тільки в самій людині, Л. Виготський визначив зв'язок уяви з дійсністю, який виражається в тому, що:

- 1) Будь-який витвір уяви завжди будується з елементів, що існують в дійсності та містяться в попередньому досвіді людини;
- 2) зв'язок між готовим продуктом фантазії і деяким складним явищем дійсності тобто наш досвід базується на уяві;
- 3) емоційний зв'язок;
- 4) створення фантазії, що є чимось новим, ніколи не існуючим, може прийняти матеріальне втілення, і починає реально існувати в світі [21].

З цього випливають закони, яким підпорядковується діяльність уяви: творча діяльність уяви знаходиться в прямій залежності від багатства та різноманітності попереднього досвіду людини, тому що цей досвід надає матеріал, з якого створюється побудови фантазії. Чим більше досвід людини, тим багатше цей матеріал, який має уява, Отже, перша педагогічна задача – поширювати досвід дитини, щоб створити міцну основу для творчої діяльності.

Тому одне з важливих питань дитячої психології та педагогіки – це питання творчості у дітей, про розвиток творчості, про значення творчої роботи для загального розвитку та про створення такого середовища, яке б сприяло розвитку дитини.

До теперішнього часу не визначено єдиного психологічного критерію творчої діяльності. Один з найбільш поширених критеріїв пов'язує творчу діяльність з появою психічних новоутворень: тим загальним, що властиво всім продуктивним процесам (перспективних образів – за В. Зінченко, знань – за В. Давидовим, цілей і мотивів – за О. Леонтьєвим і О. Тихоновим, способів дій – Я. Пономарьовим, пізнавальної мотивації – за О. Матюшкіним). Інші дослідники розглядають творчість як особистісний інтегративний показник, виділяючи при цьому різні підстави: емоції як основу для проходження нових ідей (В. Шадріков); інтелектуальну активність, пов'язану з виходом за межі заданого (Д. Богоявленська); естетичне ставлення до світу (О. Мелік-Пашаєв), тощо.

Творче ставлення може бути властиве будь-якій формі людської діяльності – матеріально-виробничій, організаційній, науковій, педагогічній, тощо. Але в сфері естетичної діяльності творчість є засобом досягнення поставленої мети. Успіху в творчій діяльності сприяє талант – художня обдарованість, здібності.

Творча художня діяльність – це відмова від стереотипів сприйняття та відображення, відкриття нових сторін уже засвоєного матеріалу, це постійний має ряд компонентів: мету творчості можна визначити як прагнення до реалізації потреби самовираження та до естетичного засвоєння світу [51].

Потреба самовираження властива кожному. Засіб самовираження зумовлений рівнем загальнокультурного розвитку, ступенем обдарованості (або наявністю здібностей та нахилів), розвитком емоційної та інтелектуальної потенцій. Художня творчість містить в собі діяльність, що пов'язана з образним осмисленням та створенням світу та відбувається на двох рівнях: професіональному та не професіональному.

Уміння бачити, чути, відчувати прекрасне, насолоджуватися ним, здібність перетворюватися під його впливом не є природженими людськими якостями. Закладені природою потенційні здібності до сприйняття прекрасного потребують розвитку, удосконалення постійного, цілеспрямованого, що базуються на внутрішній потребі.

Теоретичний аналіз показав, що творча діяльність людини зумовлюється специфічною здібністю, яка отримала назву креативність. Креативність – це інтегративна, динамічна особистісна характеристика, що визначає здатність до творчості і є однією з умов самореалізації особистості. На розвиток творчих здібностей здійснює вплив велика кількість чинників, що по різному представлені в кожному конкретному випадку. Аналіз цих чинників дуже важливий для визначення шляхів розвитку та формування творчих здібностей.

Беручи до уваги сказане, а також враховуючи значення розвитку творчих здібностей у молодших школярів у процесі становлення особистості, вважаємо актуальною проблему розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами хореографічного мистецтва.

Слід зазначити, що проблемі творчих здібностей присвячено чимало досліджень. Так, неодноразово підкреслювали роль мистецтва у процесі творчого розвитку, використання ритміки і хореографії в естетичному розвитку дітей такі вчені, як Е. Абдулін, І. Антипова, Б. Астаф'єва, Г. Березова, Л. Бондаренко, А. Верещагіна та ін.; дослідження музичного розвитку дітей проводили Н. Ветлугіна, О. Радинова, К. Тарасова, А. Зіміна, М. Палавандішвілі та ін.; розвиток певних музичних здібностей у дітей за допомогою різних засобів – ігор, танців, хороводів, вправ, етюдів вивчали С. Науменко, С. Руднєву, К. Тарасова та ін.; формування музично-рухової творчості школярів досліджували С. Акішев, О. Горшкова та ін.; розвитку творчих здібностей за допомогою фізичної культури приурочені праці Н. Черпанової та ін.

Серед предметів естетичного характеру хореографія особливо надихає до творчої діяльності, сприяє розвитку творчого мислення, здібностей, позитивних якостей характеру. Щоб повніше осягнути сутність проблеми, звернемося до ключових понять дослідження.

З метою науково-теоретичного аналізу і визначення психологічної суті хореографічних здібностей було розглянуто і використано загально-

психологічні концепції здібностей, в результаті чого сформульовано досліджуваного феномена. Широкі можливості у визначенні специфіки спеціальної обдарованості, в тому числі і хореографічної, надає використання біографічного методу. У нашому дослідженні використання зазначеного методу полягало у тому, що за розробленою нами певною стандартизованою шкалою вивчались біографії видатних майстрів сцени (артистів балету) з метою створення загальної моделі творчої особистості та визначення психологічних особливостей прояву та становлення хореографічної обдарованості.

Аналіз літератури з досліджуваної проблеми дозволив відокремити деякі аспекти розвитку та становлення особистості видатних артистів:

1) наявність можливості спілкування та взаємодії на різних етапах індивідуального розвитку з високоосвіченими дорослими (ціннісні орієнтири сімейного виховання та дорослих із найближчого оточення);

2) індивідуальні особливості розвитку, прояви нахилів та здібностей до хореографічного мистецтва (перші інтереси дитини, умови формування здібностей, специфіка прояву хореографічної обдарованості);

3) реалізація творчого потенціалу протягом життя (особливості професійної діяльності артиста, широта інтересів, внесок у світове мистецтво);

4) індивідуально-характерологічні якості митця.

Інтегральна особистісна структура, яка забезпечує видатні досягнення в сфері хореографічного мистецтва, охоплює: музично-руховий і інтелектуально-творчий потенціал високого рівня сформованості та комплекс особистісно-індивідуальних якостей, що складають внутрішні умови реалізації хореографічної обдарованості. До них можна віднести темпераментальні ресурси, різноманітність художніх інтересів, ціннісно-мотиваційне ставлення до хореографічної творчості як діяльності, що має особистісний сенс [48].

Здійснений аналіз дає змогу визначити хореографічні здібності як один із видів спеціальних здібностей, які пов'язані з успіхами індивіда в галузі хореографії. Вони включають сенсорно-перспективні, психомоторні й емоційні компоненти, які виявляються у підвищеній чутливості до музично-рухових та інтелектуально-творчих проявів з високим рівнем продукування нових пластичних образів, фантазією й уявою, відчуттями і волею та дозволяють людині адекватно оцінювати нові ситуації і вирішувати нові проблеми, нові творчі продукти. Структурними компонентами хореографічних здібностей виступають також знання, вміння й навички, які реалізуються в хореографічній діяльності. Водночас, ця структура включає особистісні характеристики індивіда та його ставлення до хореографічного мистецтва.

Хореографія, як сценічне мистецтво, має свою специфіку і, відповідно, свою систему навчання. Особливість мистецтва танцю полягає в тому, що зміст будь-якого танцювального твору, його художній образ розкривається через пластику людського тіла (скульптурно-графічну виразність рухів, жестів, поз актора-танцівника). Художня сутність танцю полягає в образному розкритті змісту музичного твору (драматургії та образів) специфічними засобами танцювальної виразності, своєрідною музично-пластичною поведінкою

виконавця. Отже, специфіка хореографічної діяльності вимагає високого рівня психомоторного розвитку людини, її здатності створювати за допомогою рухів музично-хореографічні образи. Разом з тим, основу хореографічної обдарованості складають не окремі психологічні або психофізіологічні якості, а їх комплексне поєднання [39].

Принциповим для нашої роботи є розгляд формування хореографічних здібностей як єдиного комплексу, складного особистісного багаторівневого утворення, в основі якого лежать хореографічні знання, вміння, навички, задатки загального і спеціального характеру, а також сукупність основних базисних компонентів, куди входять музично-рухові можливості, інтелектуально-творчий потенціал та мотиваційно-особистісні характеристики суб'єкта, які специфічно проявляються в галузі хореографії.

Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку є такими, що найбільше сприяють художньо-творчій діяльності. Особиста творчість для молодшого школяра важливіша за «сприймання» мистецтва. Дитячі творчі потенції спілкування частіше знаходить вияв у невербальних проявах, жестикуляції, пантомімічних та мімічних руках. Разом з тим, художньо-творча діяльність у межах навчально-виховного процесу на етапі початкової освіти значно гальмується, а можливості сенситивного періоду тут не реалізуються в повному обсязі. Це пояснюється і недостатньою обізнаністю вчителів із різними засобами мистецької виразності, особливо хореографічної, переважанням репродуктивних форм навчання, неспроможністю дитини усвідомити та відтворити мистецькими засобами власне «Я» [26].

Аналіз специфіки хореографічного мистецтва свідчить, що виразні рухи, дії та жести мають вагомe значення в людському спілкуванні, відображують важливим засобом комунікації та характеристики емоційного стану людини, а отже, є одним з факторів пізнання особистості (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, Б. Ломов). У дослідженнях фахівців зазначається, що виразні рухи є джерелом образної природи хореографічного мистецтва, першоосновою мови пантомімічних та танцювальних рухів (А. Волинський).

Існує органічний зв'язок між умовною мовою танцю – узагальнено-образними пантомімічними та танцювальними рухами, їх «пластичними інтонаціями» (Б. Астаф'єв, М. Коган), темпо-ритмічними танцювальними характеристиками, літературною мовою і мовою музики. Завдяки цьому танцю властива драматургія, що втілена в сюжеті та взаєминах різно-характерних персонажів, «наскрізна» музична дія, розвиток музично-хореографічних образів, використання танцювальних пантомімічних рухів і жестів як властивостей виразної лексики. Тому до розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами хореографічного мистецтва треба підходити не як до формальної комбінації рухів, а як до створення нових музично-пластичних образів, де усвідомлення й розуміння значення, змісту, семантики окремих рухів, жестів та їх поєднань має вирішальне значення.

Застосування системного підходу до вивчення зазначених здібностей передбачало побудову відповідного конструкту, який дозволив би розглядати їх

як цілісну систему, та розробку експериментальних процедур, релевантних поставленим завданням. На підставі аналізу вказаних вище підходів, хореографічні здібності визначаються як багаторівневе системно-структурне утворення, яке сприяє успішності виконання хореографічно-творчої діяльності. Узагальнення викладеного у теоретичній частині роботи досвіду теоретичного дослідження та результатів вивчення біографічних матеріалів дало змогу побудувати трьох компонентну модель хореографічних здібностей, описати їх базисні компоненти. Нами було визначено, що базові компоненти хореографічних здібностей виявляються в показниках:

- інтелектуально-творчого потенціалу (взаємозв'язок конвергентного та дивергентного мислення як здатність індивіда до аналітико-синтетичної діяльності, що пов'язане з вмінням знаходити нові, оригінальні та нестандартні рішення пластично-рухових задач; рівень розвитку образно-асоціативного розмірковування (інтерпретації) учнів у процесі вирішення творчих завдань);

- комплексу мотиваційно-особистісних властивостей (емоційно забарвлений інтерес до хореографічного мистецтва, ступінь вияву самостійності у процесі виконання завдань «відкритого» типу, прояв власного стилю у створенні образів-інтонацій під час імпровізації, висока мотивація досягнень) [15].

В зазначеному аспекті особлива увага надається мистецтву як способу розвитку особистості. Мистецтво допомагає дитині опанувати соціальний досвід. Тому соціалізація в навчанні, вихованні дитини має в сучасній педагогіці суттєвий акцент.

Мистецтво – вид людської діяльності, що створює цілісну картину світу, створює її в єдності думки та почуття, в системі емоційних образів, а не логічних законів. Такий шлях цілісного усвідомлення життя доступний дитині, кожній людині при певній підготовці [3].

Унікальні особливості мистецтва, визначають психологи В. Собкін та В. Левин, містяться в тому, що один митець, один глядач (читач, слухач) не тільки набувають знання про світ, але и засвоюють емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього і до самого себе, стають у власно-людські, діалогічні відношення зі світом, тобто відкривають для себе дійсність як світ людини, як світ, наповнений особистісним змістом. Це відкриття людяності світу окрема людина здійснює завдяки тому, що в художній діяльності (творчість, сприйнятті, інтерпретації мистецького твору) вона збагачується суспільно-історично напрацьованим досвідом, проживаючи та переживаючи загальнолюдський досвід пізнання істини, добра, краси як досвід власного життя [21]. Таким чином, мистецтво розвиває в людині універсальну людську здібність до творчого перетворення світу будь-якій діяльності.

Загальновідомо, що шкільна освіта дуже велику увагу приділяє засвоєнню абстрактних понять, схем, умовних знаків, числових відношень, тобто розвитку логічного мислення. Але слід пам'ятати, що однобічний розвиток надто збіднює сенсорну сферу дитини, її безпосередній зв'язок з навколишнім світом, чутливість та сприйнятливність до нього. Ця проблема,

загострюється під час захоплення комп'ютером, що витісняє реальний чуттєвий досвід із життя дитини. Саме заняття мистецтвом, художньою творчістю ґрунтується на всебічному чуттєвому досвіді дитини, на його інтересів до предмету. Таким чином, багатий художній досвід може зберегти цілісність психічного розвитку дитини.

Важливим завданням сучасної освіти вважається розвиток креативності дитини, її творчих здібностей. Потреба у творчості – невід'ємна характеристика людини, що нормально розвивається. Дефіцит творчості, відсутність у дитини позитивного досвіду вільної творчості призупиняє нормальний процес становлення особистості. Але саме в сфері хореографічного мистецтва дитина може надбати ранній, успішний, повноцінний досвід творчості, досвід, що незамінний для становлення самосвідомості, самовідчуття людини в світі і який допоможе їй в майбутньому стати креативною в будь-якій сфері діяльності.

1.2 Мистецтво хореографії як засіб розвитку творчої особистості молодшого школяра

Проблеми хореографічної культури становлення перспективними для сучасних досліджень, адже їх висвітлення, крім вузькопрофесійних ракурсів, виявляє характерні риси культурно-творчого процесу.

Поняття «хореографічна культура» охоплює різноманітні процеси та окремі події, художні тенденції і діяльність митців, пов'язаних із сценічним танцювальним мистецтвом тощо [35].

Розвиток хореографічного мистецтва відбувався загальноєвропейських художньо-мистецьких тенденцій. Активізація творчого процесу, значні здобутки у сфері українського хореографічного мистецтва переконливо засвідчували потужність самобутніх національних традицій. В цьому аспекті дослідження еволюції хореографічної культури є особливо актуальним.

У мистецтвознавчій літературі розробка проблем історичного та стильового розвитку хореографічного мистецтва здійснювалась за декількома напрямками: української народно-сценічної хореографії (Г. Боримська, М. Загайкевич, В. Купленник, Ю. Станішевський), розвиток становлення техніки лексики українського народного танцю (В. Авраменко, К. Василенко, В. Верховинець, Р. Гарасимчук, А. Гуменюк), новітні танцювальні (М. Пастернакова). Окрему групу складають праці, присвячені творчості видатних балетмейстерів В. Авраменка, В. Верховинця, М. Соболя (Л. Барабан, П. Білаш, В. Коломієць, І. Книш, М. Коць, Р. Пилипчук, Ф. Погребенник).

Проте хореографічна культура ХХ століття до цього часу не була предметом комплексного дослідження. В існуючих роботах фрагментарно висвітлені лише деякі аспекти її генези (М. Пастернакова, І. Книш та ін.). Об'єктивною причиною цього була відсутність можливості у вітчизняних науковців ознайомитися і опрацювати документальні джерела та необхідні матеріали, які зберігались у спеціальних фондах архівів України, приватних бібліотеках та наукових центрах діаспори. Важливе значення мали й ті обставини, що за державною приналежністю тогочасна Галичина була

закордонним регіоном, а тому на хореографічну культуру поширювались ті ж цензурні обмеження, які стосувались будь-яких явищ соціалістичного суспільства. Це спричинило наявність істотних «нетипових» для прогалин в історії вітчизняного танцювального мистецтва, а відтак ускладнило розробку концепції розвитку сценічної хореографічної культури України [14].

Танцювальна культура Європи в аспекті вивчення розмаїтих мистецьких процесів та специфіки їх розгортання в окремих країнах тривалий час привертала увагу науковців. Вже перші розвідки з проблем генези європейського балетного театру сформували окремий напрямок мистецтвознавчих досліджень. Його становлення відтворило як загальні закономірності поступу наукової думки ХХ століття, так і особливості специфічної сфери вияву творчого розвитку хореографічної культури мислення і світобачення різних народів і поколінь. Основну частину досліджень складають праці західноєвропейських вчених, що присвячені розвитку класичного балету й зародженню нових танцювальних напрямків.

Розвиток хореографічного мистецтва Європи на початку ХХ ст. характеризується істотними зрушеннями, зумовленими вимогами часу: руйнуванням традиційних світоглядних пріоритетів, взаємодією різних художніх напрямків. Естетика балетних вистав романтичної епохи вичерпала себе. Шаблонна конструкція та драматургія постановок, умовність відображення історичних і національних деталей, віртуозно досконала, але позбавлена змістовності традиційна виконавська манера були несумісні з вирішенням сучасних мистецьких завдань. Історично-закономірним став процес оновлення академічного балету, що виявився у переосмисленні і модернізації танцювальних форм та традиційних виразових засобів.

Еволюція українського танцювального мистецтва ґрунтовно проаналізована, знайшла своє відображення в працях вітчизняних науковців (К. Василенко, М. Загайкевич, В. Пасютинської, Ю. Станішевського та ін.). Утвердження народного танцю як сценічного жанру суттєво сприяло подальшому розвитку національної хореографічної культури. Найбільш потужними тенденціями виявились активна взаємодія національних культур та переродження романтизму в різного роду анти романтичні течії, що було зумовлено переглядом найсуттєвіших положень естетики минулого століття. Його закономірним наслідком став процес реформування танцю, що проходив у двох напрямках: на ґрунті засад класичного танцю або ж шляхом відмежування, розриву з академічними традиціями й впровадження нових танцювальних форм. «Обличчя» і шляхи розвитку хореографічного мистецтва Європи початку ХХ ст. значною мірою визначили російський балет і російська танцювальна школа. Хореографічна культура України зазнала їх суттєвого впливу, що виявився, насамперед, в утвердженні пріоритету класичного танцю, естетики класичної хореографії. Специфіка розвитку вітчизняного сценічного танцювального мистецтва полягала у тяжінні до національної образності, розробки стилістики народно-сценічного танцю [12].

Хореографічна творчість є одним із засобів всебічного розвитку особистості. Продуктивність художнього дітей засобами виховання хореографії зумовлена синтезуючим характером хореографії, яка об'єднує в собі музику, ритміку рухів. Саме хореографічне мистецтво успішно реалізує розвиток зорових, слухових і рухових форм чуттєвого і емоційного сприйняття світу, знімає розумову втому і дає додатковий імпульс для розумової діяльності.

Актуальність хореографічного мистецтва в системі засобів художньо-естетичного виховання зростає у зв'язку із загостренням проблеми виховання цілісної особистості. Заняття хореографією вчать не лише розуміти і створювати прекрасне, а й розвивають образне мислення, фантазію, творчу уяву. Хореографічна діяльність активно сприяє фізичному розвитку та здоров'ю вихованців, виховує красу рухів, пластичність тіла, правильність постави, гармонійність ходи, жестів, культуру поведінки [10].

Молодші школярі (діти, які складають групи початкового рівня навчання в дитячому хореографічному колективі), рухливі й імпульсивні від природи, мають особливу потребу в заняттях хореографії, однак в силу віку, вони менш працьовиті, ніж діти середнього і старшого шкільного віку, менш зібрані, зосереджені і наполегливі, неуважні і легко відволікаються. Тому, важливо знати і враховувати специфіку роботи з ними, щоб не тільки одержувати максимальний результат від занять, але і менше стомлювати дітей, сприяти гармонійному розвитку їхнього здоров'я. Педагоги, які враховують вікові особливості початківців, допомагають учням, що займаються танцювальним мистецтвом, пізнати красу та силу свого тіла, розвиватися фізично, оволодівати професійними навичками танцівника, вміння рухатись у темпі та ритмі музики, сприятимуть творчому розвитку своїх вихованців.

У наш час, при створенні нових форм танцю, хореографи незмінно звертаються до джерел танцювальної історії нашого народу. Традиції танцю, народної хореографії й музики, а разом з нею й національного народного костюму, вишивки й мережива, продовжують радувати нас і зараз, як чудовий зразок народної вікової мудрості. У наше життя народні традиції вносять відчуття світлої радості й затишку, святковості й домашнього тепла. На ярмарках, виставках, у музеях народного мистецтва створюють атмосферу святковості, краси, подив і викликають замилювання людей. Напевно, це відбувається тому, що справжня краса не боїться випробування часом [12].

Таким чином, хореографічне мистецтво – це процес, який охоплює різні події, художні тенденції і діяльність митців, пов'язаних зі сценічним танцювальним мистецтвом. У процесі формування творчих здібностей молодших школярів значне місце займає народна хореографія.

Хореографічне виховання має велике значення в естетичному розвитку людини. Засобами танцювального мистецтва прищеплюється любов до прекрасного. Саме така мета стоїть перед керівниками хореографічних гуртків у школах, оскільки естетичне виховання повинно починатися в ранньому віці.

Хореографічне виховання дитини не можна уявити без піклування про її фізичний розвиток. Танцюрист, який вільно володіє корпусом і легко

координує рухи, повніше й глибше розкриває зміст танцю. Завдання педагога-хореографа полягає в тому, щоб невпинно підвищувати хореографічну культуру дітей, знайомлячи їх з кращими зразками танцювального мистецтва. Крім того педагог-хореограф повинен навчити своїх вихованців основ танцювального мистецтва, дати їм необхідні знання, навички, танцювальну техніку, враховуючи вікові особливості учнів [15].

Танцювальне мистецтво – масове мистецтво, що доступне всім фізично здоровим людям. У нашій країні десятки тисяч дітей і дорослих беруть участь у роботі хореографічних гуртків, балетних студій, хореографічних ансамблей. Керівники танцювальних гуртків повинні пам'ятати, що здійснення завдань, поставлених перед педагогом-хореографом, безпосередньо залежить від змісту і методики навчального процесу.

Проблема особливостей мистецького виховання цікавила і цікавить як митців-професіоналів, так і вчених-педагогів. Значний вклад у розв'язання цієї проблеми внесли відомі композитори, музиканти, співаки, танцюристи. У «Концепції естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури» підкреслюються, що школа має бути в епіцентрі відродження національної культури. Концепція передбачає вивчення музики, хореографії, образотворчого мистецтва, а також введення з першого класу уроків хореографії.

Мета хореографічного навчання у закладах загальної освіти – сприяти естетичному вихованню і фізичному розвитку дітей [29]. Завдання вчителя – надати учням початкову хореографічну підготовку, задовольнити потребу в руховій активності, розвинути почуття ритму та на цій основі виховати художній смак, уміння повноцінно сприймати мистецтво танцю. Тому рекомендується використовувати різноманітні тренувальні вправи з ігровим характером, складніші з них поєднувати з більш легкими, а також зберігати на уроці активну, дружню, веселу атмосферу. Найголовніше, щоб вправи, які вивчаються, сприяли правильному формуванню дитячого організму та розвитку основних рухливих навичок. Вивчаючи навчально-тренувальні вправи, учні вчаться створювати та передавати образи народного танцю, яскраво відтворювати його фольклорні особливості та національний колорит.

Заняття хореографії розділяють на дві частини: вправи біля станка та посеред залу. Тренувальні вправи біля станка застосовують для розвитку технічних навичок. Завданнями вправ є підготовка суглобо-м'язового апарату до виконання найрізноманітніших танцювальних рухів. Такі вправи виробляють ритмічну чіткість рухів, силу та легкість кидка ноги, стрункість корпусу та стегон, витонченість поз, гнучкість спини та координацію усіх частин тіла.

Починати заняття посеред залу доцільно з вивчення танцювальних ходів по колу, зберігаючи принцип від простого до складного. Потім переходити до засвоєння положення рук (*por de bras*), повторювати окремі вправи, що виконувалися біля станка. Наступний етап – вивчення повільних рухів з перегинанням корпусу, включаються різні оберти на місці та у позах,

розтягування, перегинання, м'які та повільні виймання ніг, вивчення окремих рухів народних танців. Процес виховання органічно пов'язаний з процесом навчання.

Концепція національного виховання визначає «гуманістичний характер на основі глибокого розуміння вихователем природи вихованців, їх індивідуальних рис і можливостей, поваги до особистості дитини, турботи про її гармонічний розвиток, встановлення взаємин співробітництва у навчально-виховному процесі» [17].

В. Сухомлинський вважав, що організувати навчання з урахуванням особливостей духовного розвитку дитини на кожному етапі розвитку означає забезпечити «невичерпність джерела бажання вчитися» кожної дитини. Принциповим положенням педагогічних поглядів В. Сухомлинського і Р. Штайнера є вимога розвитку творчого потенціалу вихованців. У книзі «Серце віддаю дітям» В. Сухомлинський писав: «Творчість відкриває в дитячій душі ті куточки, в яких дрімають джерела добрих почуттів» [41]. Погляди обох педагогів схожі в розумінні виховного процесу, що вимагає втручання в особистість і надає їй можливість для самовизначення. В. Сухомлинський і Р. Штайнер у своїх працях розмірковують над становленням особистості, над її роллю у соціальному вихованні.

Отже, такий підхід передбачає ставлення до кожного вихованця як до неповторної особистості, суб'єкта вільного розвитку, визнання його прав.

Хореографічний гурток – одна із розповсюджених форм естетичного й морального виховання школярів, він об'єднує дітей, схильних до танцювального мистецтва і бажаючих отримати основу танцювальної грамотності. Робота в гуртку досить складна. Хореограф повинен поєднати завдання естетичного й морального виховання з балетмейстерською роботою і постійно зростаючими вимогами до виступу дітей на концертах. Кожний керівник самодіяльного колективу зустрічається з умовами обмеженого часу, з середніми та слабкими здібностями учнів як нормою, з наявністю різних вікових груп, різним рівнем підготовки учнів і, на завершення, з постійним поповненням і частковим відсівом основного складу.

Для ефективності занять необхідно використовувати прийоми та засоби, що допомагають формувати загальну музично-танцювальну культуру дітей та підлітків. З цією метою потрібно поєднувати завдання тренування танцювального апарату з розвитком музичних, акторських та творчих здібностей учнів.

Завдання педагога полягає у тому, щоб за той мінімум часу, що діти витрачають на заняттях у гуртках, дати їм максимум навичок. Навчання слід починати із правильної постави ніг, рук та корпусу. На думку практиків, усі незручності в танці, відсутність техніки та виразності руху частіше всього походять від неправильної постави корпусу. Незручний рух повинен стати зручним, зручний – звичним, звичний – красивим.

Слід зазначити, що у гурток часто вступають діти з поганою поставою, яка, як правило, буває трьох типів. Завдання педагога – сприяти виробленню

правильної постави, дати кожному учневі індивідуальну пораду. Розвиток музичних здібностей, здатність сприймати музичні звуки, логіку ритмічного руху, в свою чергу сприяють розвитку моторних здібностей. Рухи польки, вальсу, українських ходів та рухів, які педагоги-практики систематично включають в урок, самі собою стимулюють розвиток злиття слухових та рухових відчуттів [42].

Коли учням подобається те, що вони роблять, вони починають швидше долати внутрішню скутість. Тому потрібно шукати шляхи, які б вели учнів до гармонійного розвитку, сприймання й виконання танцювальних рухів, обов'язково зберігаючи індивідуальність кожної дитини. Хореографія дає широкий простір для використання у процесі занять основних принципів навчання й виховання, і чим гармонійніше вони проникають у матеріал і різнобічну діяльність учнів, тим ефективнішим буде результат роботи з учнями.

Поєднання емоційного й логічного є неодмінною умовою проведення занять, репетицій, уроків. У педагогічній практиці потрібно ширше використовувати поєднання узагальненого і конкретного характерного руху; вивчення на заняттях виражальної пластики допомагає у створенні конкретного образу. Такий прийом розширює уявлення дітей про мистецтво танцю, про зв'язок умовних рухів з реальними рухами життя. Так, численні узагальнені рухи народних танців – «доріжка-плетінка», «тинок» і рухи рук танців східних народів відображають конкретні дії: трудові процеси, рухи тварин, явища природи, опосередковано й узагальнено виражають радість або смуток відповідно до національного характеру.

Наочність – це основа навчання й удосконалення хореографічних рухів. Велике значення має образне слово, метафора та логічні пояснення. Показ із поясненням можна вважати основним методичним прийомом педагогічного процесу на заняттях хореографією. Проте, яким би не був ідеальним показ виконаного руху, доки педагог не враховує поступовості сприйняття руху учнями, він не зможе досягти ефективності його виконання. Але у цьому випадку багато залежить від педагога: як точно він зможе показати рух, відокремити в ньому головне, зосередити увагу на важливих пунктах і донести це до свідомості учнів [46].

Системність викладання при використанні у методиці різноманітних форм роботи з дітьми є важливим компонентом педагогічного процесу.

В процесі навчально-виховної роботи керівнику потрібно звернути увагу на:

- 1) танцювально-художнє, моральне виховання та розвиток учнів із урахуванням їх вікових можливостей та інтересів;
- 2) розуміння мети й завдань колективної роботи, зв'язку уроку з репертуарною лінією (введення вивчених рухів у танцювальну образність).

Системність проявляється у методиці розучування рухів, елементах змагання, показі дітей, які добре засвоїли рухи, пробудженні уяви завдяки образного показу руху [51].

Принцип *доступності* слід розуміти у фізіологічному й психологічному плані. Існує питання про бар'єр навантажень, шкідливі дітям, про наслідки неправильно поставленого корпусу й ніг (як опори), про доступність рухів, інших координаціях (однонаправлених, основаних на різнонаправлених, симетричних, асиметричних, різночасових, різноплощинних). Доступність передбачає розучування вправ і рухів методом фіксації окремих положень, етапів рухів, що відпрацьовуються окремо. Проте до методу розчленування слід підходити обережно і не ставити багато завдань. Складні рухи іноді вимагають додаткових допоміжних вправ, які часто відсутні у професійних методиках. Для роботи з аматорами психологічний підхід до руху, образна його інтерпретація мають велике значення для сприйняття руху.

Існує метод *порівняння і контрасту* рухів, кожен з яких ще раз підкреслює характер іншого руху. Необхідно використати метод спрощено-негативного показу в контрасті з ідеальною формою руху. Допомагає сприймати рухи й метод фізичної допомоги (підійти і правильно поставити ногу, руку, корпус учня), після чого учень м'язево перевіряє правильне положення. Проте тільки послідовність навчання дає потрібний результат.

Принцип *послідовності* є одним з провідних у хореографічній роботі. Будь-яке пришвидшення, перескакування через етапи наносить шкоду розвитку. Проте у самодіяльності зарахування нових учнів у колектив є звичним явищем. Велике значення має мета й завдання кожного заняття, а також засоби їх реалізації.

При засвоєнні нового матеріалу необхідно спиратися на вже закріплені танцювальні навички, бо в протилежному випадку навчання буде зводитися до механічного «натягування» без усякого виходу рухів, що вивчаються, в інші комбінації. Заняття перевірки найкраще будувати без нагадування правил і без показу рухів. У цьому випадку можна зовсім об'єктивно міркувати про правильність викладання і про успішне сприйняття танцювального матеріалу учнями.

Попередній досвід слід вважати відправним моментом для вивчення нових рухів. Нові рухи повинні бути зрозумілі дітям (по просторовому малюнку, на підлозі та в повітрі, у тактовому розподілі, в його координації). Навичку можна вважати закріпленою (з врахуванням вимог до певного етапу), якщо вона не розвалюється при зміні рухів у темпі й ритмі, зміні напрямку й інтерпретації руху відповідно до нового змісту та музики.

Знання, вміння, навички закріплюються:

- а) шляхом повторення одних і тих самих елементів рухів в одному напрямку;
- б) шляхом їх виконання у комбінаціях (зі зміною напрямку, в різному ритмі, у поєднанні з їх рухами);
- в) шляхом використання їх як засобу вираження у різноманітних танцювально-музичних ситуаціях;
- г) поясненням правил виконання [50].

Отже, від основних методичних прийомів залежить виховання та розвиток творчих здібностей в учнів та успішна робота танцювальної групи, колективу.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

2.1 Педагогічні умови формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів на заняттях з хореографії

Для вихованців початкового рівня навчання (дітей молодшого шкільного віку) форми хореографічної діяльності, такі як танці, марширування, уроки ритміки, фізичні спортивні вправи, відповідають їхній природній потребі в русі. Рух стимулює діяльність організму, сприяє напруженню м'язів, активізації всіх органів. Потреба у русі, в єдності з потребою нових вражень, є провідною в розвитку дітей даного віку. Для становлення сфери рухів та моторики дуже важливим вважається саме вік молодшого школяра. У цей час відбувається становлення дитячого організму, іде інтенсивний розвиток органів руху. Пізніше моторні уміння розвиваються з ускладненням, потребують від індивіда більше вольових зусиль та напруження.

Аналіз психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури показав, що в дитячій хореографії досліджувалися лише окремі аспекти: особливості виховного потенціалу хореографії взагалі та культурологічного значення дитячого танцю зокрема (П. Коваль, А. Тараканова, А. Фомін, Ю. Хижняк); використання традицій народної хореографії (К. Василенко, А. Жолтаєва, А. Шевчук); музично-ритмічний розвиток дітей як складова частина хореографічного навчання (Т. Бабаджан, С. Руднева, К. Тарасова та інші); особливості дитячої танцювальної творчості (Є. Голікова, О. Горшкова, Р. Плавник); поліхудожній підхід до засвоєння дітьми культури на основі створення синкретичної атмосфери мистецтва (Т. Морозова, Ю. Ушакова, Б. Юсов та інші). Існує низка науково-педагогічних досліджень, в яких хореографія розглядається як один з допоміжних засобів фізичного, розумового, морального виховання дітей дошкільного й молодшого шкільного віку (В. Грінер, Л. Держинська, М. Кольцова, Ф. Рац та інші).

Теоретики хореографічної педагогіки (Г. Березова, Л. Богаткова, В. Верховинець, П. Коваль, А. Фомін, А. Шевчук та інші) вважають, що прилучення дітей до танцювального мистецтва важливе для їх духовного збагачення, творчого розвитку й формування необхідних моральних та фізичних якостей. Особливо актуальною ця проблема є на етапі початкової освіти як першооснови соціокультурного становлення особистості. Все це підтверджує багатофункціональний вплив хореографії на всебічний розвиток та формування творчих здібностей особистості.

У молодшому шкільному віці створюються передумови для залучення дітей до занять хореографією з метою їх всебічного й гармонійного розвитку. До них відносяться: зміни у психічному розвитку (удосконалення рухової пам'яті, узгодження сприймання з практичними діями, розвиток образного мислення та репродуктивної уяви, зростання усвідомленості та довільності рухів); зміни у фізичному розвитку (розвиток кістково-м'язової системи та

рухової функції, покращення показників рухових якостей (швидкості, гнучкості, спритності), збільшення темпів функціонального розвитку, зростання фізичної працездатності); зростання інтересу до виконавських видів мистецтва; інтенсивний розвиток музичного сприймання, музично-рухового виконавства та художньо-творчих здібностей.

Спираючись на провідні положення теорії діяльності (В. Давидов, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн), ми визначили, що успішне оволодіння будь-яким її видом, у тому числі й танцювальною діяльністю, залежить від впливу педагогічних умов на розвиток усіх її структурних компонентів (мотив, мета). Діяльність людини завжди мотивована. Мотив – це те, що спонукає дітей до оволодіння хореографічним мистецтвом, тобто забезпечує досягнення певної мети, складає потребу пізнавати довкілля та виражати через рух відношення до нього. В дошкільному віці провідними мотивами є ігрові, пов'язані з інтересом до процесу гри; мотиви встановлення й збереження позитивних взаємин з дорослими та дітьми; мотиви самолюбства і самоствердження; пізнавальні, змагальні та суспільні мотиви [21].

Про наявність суспільної спрямованості результатів танцювальної діяльності свідчить той факт, що дитина навіть у своїх перших спробах виявляє бажання, щоб на її «танок» хто-небудь дивився. Тому ця особливість має бути використана в педагогічному процесі як один із стимулюючих факторів. Створення атмосфери доброзичливості, взаєморозуміння по відношенню до результатів танцювальної діяльності кожної дитини з боку однолітків та дорослих спонукає її до постійного вдосконалення набутих досягнень, формує стійке бажання до оволодіння нею.

Танцювальні дії, основу складають уміння та навички, формуються поетапно: ознайомлення з рухом у інваріантному вигляді, навчання його виконання, удосконалення навички у творчому втіленні танцювального руху. Вирішальну роль у здійсненні керівництва танцювальною діяльністю дітей відіграє положення про наявність у кожному виді діяльності двох видів дій: орієнтовних, за допомогою яких здійснюється визначення ситуації виконання пізнавальної або практичної дії, та виконавських, які забезпечують практичний бік діяльності.

Якість і швидкість орієнтовних дій залежать від рівня розвитку творчих здібностей, які виступають умовою якісного оволодіння діяльністю та успішного її здійснення. Відрізняють здібності *загальні*, тобто які пов'язані з основними видами діяльності (особливості мислення, пам'яті, уяви) та здібності *спеціальні*, які відносяться до якого-небудь одного виду діяльності. Так, до комплексу спеціальних здібностей відносно до хореографічної діяльності належать: здібність сприймати та передавати за допомогою рухів характер музики та її зміст (почуття, емоції, настрій); здібність вільно орієнтуватися в просторі відповідно до музичної форми; здібність ритмічно та виразно рухатися, творчо мислити та імпровізувати. Здібності визначають як специфічні для людини утворення, умовою формування яких є діяльність, яка вимагає наявності саме цих конкретних здібностей. Природженими можуть бути лише

здатки, які є органічною основою здібностей. До задатків, які складають основу хореографічних здібностей, відносять анатомо-фізіологічні особливості кістково-м'язового апарату дитини (тип статури, еластичність м'язів та зв'язок, рухливість суглобів та гнучкість хребта), музично-рухову координацію й артистизм. Важливим фактором розвитку здібностей є наявність інтересу до діяльності. Дослідники підкреслюють, що саме інтерес спонукає дитину до активності в процесі засвоєння конкретного виду діяльності.

Основними умовами розвитку інтересу до хореографічної діяльності, за визначенням П. Коваль, є: відповідність змісту хореографічного матеріалу розумовому та фізичному розвитку дітей; співвідношення елементів відомого та невідомого у змісті програмового матеріалу; використання таких форм роботи, які сприяють подоланню труднощів та створюють позитивний емоційний настрій; забезпечення оптимального співвідношення між вправами і рухами репродуктивного й продуктивного характеру; створення проблемних ситуацій та умов співтворчості педагога з дітьми з метою прояву їх ініціативи та самостійності; організація під час заняття колективної діяльності, яка створює позитивні умови для розвитку самовпевненості дитини [26].

Аналогічні висновки роблять інші дослідники. Однак, крім вище перелічених умов формування та підтримки інтересу до хореографії, вони рекомендують також використовувати: елементи (С. Акішев, А. Тараканова), сюжети казок (О. Горшкова, Т. Чурпіта), національний фольклор (А. Шевчук), цікавий танцювальний репертуар, який відповідає принципу сучасності (Г. Березова, О. Єрохіна, Т. Путова); зв'язки хореографії з іншими видами мистецтва (Ю. Ушакова). Робоча або виконавська частина діяльності залежить від рівня сформованості у дітей знань, умінь та навичок (В. Давидов, О. Леонтєв, Ю. Трофімов та інші). Знання як результат пізнавальної діяльності розкриваються у поняттях, міркуваннях, висновках, теоріях, які матеріалізуються у продуктах певної діяльності та за своїм змістом поділяються на загальні та професійні. Загальні в танцювальній діяльності дітей визначаються знання світосприйняттям, об'ємом та ступенем обізнаності про навколишню дійсність, про різні види мистецтв. Ступінь сформованості загальних знань визначає реальність і змістовність танцювальних образів, які розкриває дитина під час музично-рухової діяльності [3].

Основу професійних знань складають відомості про різні види хореографічного мистецтва (бальний, народний, сучасний, класичний танок), про виразні засоби хореографії (рух, малюнок, музика, костюм), про національні особливості танців, їх назви, положення рук, тулубу та інше. Сформованість професійних знань сприяє свідомості виразності та танцювальної діяльності дитини.

До хореографічних умінь та навичок відносять координованість, ритмічність та просторову організацію рухів, технічність, музичність та артистичність їх виконання, творчу інтерпретацію.

Особливості формування рухової навички у психології спорту та фізичного виховання вивчено досконало (Е. Вільчковський, А. Пуні, П. Рудик,

Є. Щербаков), а особливості формування у період молодшого шкільного віку творчих здібностей досліджено не у повному обсязі.

Виходячи з психологічної характеристики вміння, як виконавчої частини діяльності та специфіки танцювальної діяльності, ми з'ясували, що хореографічне уміння – це здатність дитини виконувати танцювальний рух за умови зосередження уваги на образно-змістовній, технічній та музичній деталях ще не засвоєної дії.

Хореографічні вміння та навички ідентичні руховим, тому їх формування здійснюється поетапно: первинне змістовно-образне ознайомлення дітей з танцювальним рухом, потім поглиблене, деталізоване його вивчення, далі закріплення та удосконалення в репродуктивному та продуктивному видах танцювальної діяльності. На різних етапах формування хореографічних умінь змінюється співвідношення методів і прийомів. Ми визначили, що на початковому етапі має надаватися перевага ознайомленню з назвою та зразковому показу руху педагогом, по-елементному показу, аналізу музичного супроводу, образному порівнянню тощо. На етапі поглибленого, деталізованого навчання – методу вправ, прийомам інтерпретації, ідеомоторного тренування, поляризації, змагання, виконавства, неформальних завдань. На етапі контактного – удосконаленню самоконтролю, зміні умов виконання, веденню вивченого матеріалу в дитячу імпровізацію, творчій інтерпретації рухів [3].

У дитячому танцювальному виконавстві поряд з руховими навичками яскраво проявляються музично-рухові навички та навички виразного руху. У зв'язку з тим, що у виконавській діяльності дітей вони взаємозалежні й проявляються одночасно, К. Тарасова називає їх «музично-руховими навичками», а А. Пасинкова, С. Руднева та А. Шевчук – «навичками музичного руху».

Автори стверджують, що під час формування навички музичного руху слід ураховувати показники музично-рухового виконавства дітей: виразність і координацію. Виразність дитячих рухів визначається як здатність дитини рухатися емоційно, ритмічно, безпосередньо виражати в русі (міміці, пантомімі) характер музики та її образні характеристики, зберігати образ (Н. Ветлугіна, індивідуальну своєрідність музично-рухового О. Горшкова, Т. Лисицька, К. Тарасова та інші).

Рухова координація визначається дослідниками як узгодженість рухів різних частин тіла з музикою й розподіл рухів у просторі. Точна зміна руху або його напрямку в музично та руховій діяльності традиційно співвідноситься із сприйняттям відображенням дітьми форми музичного твору: фраз речень, періодів, частин. Це формує у дітей вміння орієнтуватися у просторі відповідно до музичної форми, що вкрай важливо у танцювальній діяльності, яка розгортається у просторі й часі [3].

Важливе значення у формуванні хореографічних умінь і навичок належить загальному розвитку музичності дитини. Сучасні дослідники визначають у комплексі музичних здібностей найбільш загальні: чуття ритму,

музичну уяву та пам'ять, емоційну чуттєвість до музики. Саме це дозволяє дитині успішно проявити себе у танцювальній діяльності.

Таким чином, формування хореографічних умінь та навичок передбачає не тільки засвоєння технічної сторони руху, а й розвиток у дітей музикальності, музично-рухового виконавства (виразність, технічність, координованість рухів), а також творчого ставлення до танцювальної діяльності, яка спонукається інтересом до цієї діяльності як першооснови її успішного здійснення.

У молодшому шкільному віці формуються основні структурні компоненти танцювальної діяльності. Їх формування буде успішним, якщо дії педагога будуть спрямовані на формування мотиваційної сфери дітей та педагога, свідомого ставлення до мети діяльності, на створення умов для оволодіння різними діями, які складають зміст танцювальної діяльності. Крім того, необхідно враховувати загальні закономірності розвитку молодшого школяра. Тобто, з одного боку, процес навчання має бути привабливим для дитини, а з іншого, сприяти реалізації його потреб у самовираженні. Створення емоційного комфорту, характерними рисами якого є гармонізація та естетизація середовища (Л. Виготський, В. Мухіна та інші), емоційне, доброзичливе спілкування (Л. Божович, В. Горбачова), особливий психологічний клімат у групі дітей, які оволодівають танцювальними рухами (С. Акішев, О. Горшкова, А. Тараканова, Ю. Ушакова та інші), реалізація особистісно-орієнтовного підходу через створення гуманних відносин між дорослими та дітьми (А. Шевчук) усе це позитивно сприяє ефективності формування в молодших школярів творчих здібностей та оволодіння ними танцювальною діяльністю загалом.

Уява дітей відрізняється від уяви дорослих: її характеризує легкість створення нових зв'язків, образів. Діти ще не обмежені шаблонами, стандартами, люблять фантазувати. Образи їхньої уяви яскраві, оригінальні. Вони з усього можуть все. Уява дітей молодшого шкільного віку тісно пов'язана з емоційною сферою.

Хореографічна обдарованість та творчі здібності пов'язані особливостями емоційної і вольової сфер дитини. Які ж характерні особливості емоційної сфери і яку роль вони відіграють у хореографічній діяльності? Емоційна чутливість, вразливість характерні властивості художньо обдарованої людини. У дітей, що займаються хореографією, вона проявляється в реакції на музичні враження, в зацікавленому емоційному ставленні до занять. Емоційний досвід закладається в ранньому віці. Розвиток і осмислення його йде протягом усього життя людини. Кожний вік дитини характеризується відповідними емоційними станами і почуттями і потребує уважного їх вивчення та виховання [5].

Вольову сферу складають вольові дії. Вони починаються усвідомлення мети. Звичайно, для дітей найбільш стимулюючими є близькі цілі. Їм важко стримувати себе від імпульсивних дій, мобілізувати свою волю для досягнення віддалених цілей. З широкого спектра вольових властивостей на заняттях

хореографією дуже важливо виховувати цілеспрямованість, настійність, дисциплінованість, витримку, терпіння, самостійність.

Для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу, педагог має спиратися на дитячу увагу, яка є основою успішності проведення хореографічних занять. У дітей увага виявляється зовні в м'язовому напруженні, міміці, поставі. Учні молодшого шкільного віку здатні на зосередження, концентрацію уваги протягом 15-20 хвилин. Щоб малюки були уважні, можна порекомендувати використовувати різні методики, давати різноплановий матеріал, змінювати структуру занять, окремих його частин.

Вікові відмінності дітей початківців зобов'язують хореографа завжди пам'ятати про фізичні і психологічні особливості дітей 6-7 років. Для таких дітей перш за все характерна надзвичайна рухливість, вони потребують швидшої зміни рухів, тривале зберігання стоїчного положення для них украй стомливе. В той же час рухи цих дітей ще не організовані, погано координовані, запас цілеспрямованих рухових навичок у недостатній, вони потребують його поповнення і удосконалення. Відносна слабкість м'язів і гнучкість кісток через великий прошарок хрящової тканини можуть привести до утворення неправильної постави та викривлення хребта. Руховий апарат дитини ще недостатньо міцний, що потребує необхідності дуже уважного ставлення до дозування фізичних вправ [5].

В цьому віці увага дітей надзвичайно нестійка, вони легко відволікаються, їм важко довгий час зосереджуватися на одному завданні. Вони легше сприймають конкретний матеріал, живий образ для них значно ближчий, ніж далеке від реальності абстрактне поняття. Гра представляє природну діяльність дітей цього віку. Їхні емоції яскраві і проявляються відкрито та безпосередньо. Шести-семирічні діти особливо життєрадісні і довірливі.

Враховуючи всі ці особливості педагог-хореограф повинен досить своєрідно будувати заняття з дітьми, основну увагу зосереджувати на фізичному розвитку, удосконаленню основних рухових навичок. Саме в цьому віці важливо виробити у дітей стійку звичку струнко триматися, правильно і вільно рухатися в іграх, танцях, у житті.

Навчально-виховна робота складає основну частину діяльності хореографічного колективу, оскільки від її якості залежать рівень виконання танцювальних номерів, стабільності роботи колективу, його репертуар, перспективи творчого зростання учасників.

Дитяча хореографія традиційно вважається напрямком найбільш складним в педагогічному аспекті. Для того, щоб навчити дитину правильно тримати корпус, стимулювати роботу потрібних груп м'язів та рухатися граційно і красиво, недостатньо володіти лише великим досвідом викладання танцю. Учителю хореографії, який працює з групою початкового рівня навчання, необхідні незвичайна витриманість, цілеспрямованість, доброта і, звичайно, безмежна любов до своїх маленьких підлеглих, така ж справжня, як і любов до танцю [26].

З одного боку дитина подібна «пластиліну» – м'яка, гнучка, що дає педагогу максимальні можливості для «творчого мислення». Але, з іншого боку, вона приховує в собі неприборкану енергію, яка доволі часто заважає зосередитись під час занять. Тому однією із важливих задач, що стоять перед керівником дитячої групи, є створення певного стимулу, який направлятиме цю енергію маленьких учнів у потрібне русло. Таким стимулом, як правило, є виступ на сцені – це хвилююче відчуття перших успіхів і аплодисментів, захоплення глядачів.

У навчальній хореографічній діяльності початківців бажано використовувати вправи на наслідування. Для молодших школярів цікаво відтворювати, наслідувати, наприклад, ходу тварин чи птахів. Такі заняття потребують правильного відбору педагогом різних способів стимуляції образної та моторної пам'яті дітей.

Зокрема, можна рекомендувати попереднє читання оповідань, коротеньких уривків про тварин, краще окремо про кожну: зайця, ведмедя, вовка тощо; розгляд їхніх малюнків за допомогою наочного допоміжного матеріалу. Такий спосіб готує дітей до відтворення характерних рухів, пластики, дій, зображення окремих тварин і птахів. На хореографічних заняттях широко використовується вправа на кошачій крок, що стимулює розвиток пластичності, грації. Подобається дітям наслідувати і рух потяга, машин, літака. Творча активність може починатися з наслідування. *Наслідування* – це не копіювання, а орієнтація на зразок. Воно перешкоджає вияву своєрідності та індивідуальності дитини. Наприклад: «Коняка біжить риссю і галопом», «Зайчик робить великий стрибок, тихо сидить, прислухається, знову стрибок», «Росте квіточка, засяяло сонце, квіточка розкрилася, подув вітер». Такий зміст рухів і жестів надає їм цікавості, робить їх повнозначними, що сприяє вірності і виразності виконання. Ретельно підібрана музика допомагає дітям знайти вірний характер і ритм рухів [16].

Важливою задачею перших років навчання хореографії є засвоєння азбуки класичного танцю: розвивається виворітність ніг, танцювальний крок, правильна постава корпусу, гнучкість, стійкість, легкий високий стрибок, чітка координація рухів. Все це елементи, необхідні для подальшого розвитку техніки і навичок.

Перший рік навчання дітей будується на простій музично-ритмічній основі. Діти навчаються слухати музику, виконувати танцювальні елементи, розучують позиції рук і ніг, основні положення біля станка, невеликі танцювальні етюди. Діти саме на початку навчання дуже полубляють музичні ігри. Такі вправи (ігри) закріплюють почуття ритму і допомагають учням долати деякі труднощі при виконанні завдань. Кожна ритмічна гра має в своїй основі якість гімнастичне, навчальне, музичне, організовуюче завдання; ігрова форма цих завдань задовольняє потреби дитини у вільному самостійному виборі рухів. Колективна форма ігор дозволяє йому ближче познайомитися зі своїми товаришами, загальними правилами гри. Частина ігор будується із введенням танцювальних рухів.

Навчитися відрізнати найпростіший ритмічний малюнок допомагають різноманітні оплески. Діти навчаються своєчасно починати і закінчувати рухи, рухатися відповідно до змісту, характеру, швидкості, ритмічної побудови музики. Ритмічні вправи будуються на природних рухах і дозволяють відпрацьовувати основні рухові навички – ходіння, біг, стрибки. Закінчуючи ритмічні заняття, діти перешиковуються в лінії і переходять до підготовчих танцювальних вправ.

В процесі занять з 6-7 річними дітьми можна використовувати таку форму роботи, як розповідь. Дітям пропонується скласти невеличкі етюди на задану або ними самими обрану тему. Вони фантазують охоче і сміливо, на наступному занятті показ таких сюжетів буде одним із найцікавіших моментів уроку [2].

Дитячі етюди потрібно узгоджувати з музикою, для чого необхідно обговорити з керівником гуртка зміст придуманого (чи заданого) і домовитися з акомпаніатором відносно музичного фону, що підійшов би до цього конкретного етюду. Також рекомендується пропонувати дітям ігрові завдання, які вони повинні виконати зразу. Наприклад, підібравши цікаву образну музику, запропонувати дітям її прослухати, а потім зобразити те, що вони почули в цій музиці. Варіантів таких завдань багато і кожен викладач-хореограф сам може їх придумувати і комбінувати.

В заняттях з початківцями необхідно слідкувати за тим, щоб образи в іграх і танцях були б близькі і зрозумілі дітям. Великий інтерес дітей до дій у образах робить зручним для них матеріалом інсценування народних пісень і казок. Також цікавим для дітей будуть танці, поставлені на сюжет з дитячого побутового чи шкільного життя.

Починається та закінчується урок поклоном педагогу і акомпаніатору. І під ту ж музику, яка звучала при вході на заняття, маленькі танцюристи виходять з залу.

Усім видам музичних рухів початківців тією чи іншою мірою властиві на вироблення стрункої постави, танцювальної координації, легкості й граційності рухів, на засвоєння традиційно усталених танцювальних поз, положень, кружлянь, фігур, на набуття навичок орієнтації у просторі та колективі. Ці завдання сприяють фізичному зміцненню і розвитку у дітей творчих здібностей. Процес опанування потребує від дитини розумових зусиль. У них формується естетичні потреби, інтереси, смаки початківців [5].

У процесі занять дітей привчають до охайності, обов'язковій дисципліни під час занять. Учні повинні вміти організовано увійти до зали, зосереджувати увагу на зауваженнях керівника, бути готовими виконувати його завдання. Регулярні заняття привчають до правильного розподілу свого робочого і вільного часу.

Важливо, щоб вихованці усвідомлювали, що вчаться танцювати не лише для себе, що своїм захопленням вони приносять радість людям. Це великою мірою залежить від педагогічного персоналу, керівника, який повинен дбати про те, щоб кожне заняття було цікавим, захоплюючим. Такий підхід допоможе

вихованню в учнях любові до праці, людей, викличе інтерес до мистецтва, потребу в знаннях, зростання творчого потенціалу. Практика показала, що колективи, де добре поставлена виховна робота, досягають великих успіхів, користуються авторитетом серед громадськості.

Основні задачі виховання і навчання на заняттях хореографії з початківцями:

- учити дітей сприймати розвиток музичних образів і погоджувати рухи з їх характером;

- розвивати почуття ритму, вчити ритмічно і виразно рухатися, відчувати в музиці ритмічну виразність;

- розвивати художньо-творчі здібності, які в дітей молодшого віку виявляються у своєрідному індивідуальному вираженні ігрового образу, придумуванні комбінацій танцювальних рухів.

Своєчасне виявлення обдарованості у вихованців є одним із важливих завдань сучасної освітньої системи. Особливо актуально воно постає перед педагогами, які за родом своєї діяльності покликані зрощувати та розвивати прояви дитячої обдарованості в умовах позашкільного навчального простору.

Залучення інноваційних розробок у повсякденну роботу творчого дитячого колективу допоможе більш технологічно організувати навчально-виховний процес, сприятиме подоланню стереотипних уявлень про потенційні можливості особистості, що не наділена, на перший погляд, яскравим природним талантом. Пошук таких форм педагогічного впливу стає для педагогів головним завданням. Проводячи аналіз різних методів групової та індивідуальної роботи з вихованцями на заняттях хореографічного напрямку, ми спробували синтезувати мистецькі напрями, порівнюючи допустимі їхні пропорції. Метою пошуків стала оптимальна формула мистецького впливу, здатного вивільнити приховане або недостатньо розвинене творче начало у дітей, які не відзначаються активністю чи перебувають під тиском комплексів.

Сучасний досвід організації хореографічних занять доводить, що керівник має право називатися творцем тільки тоді, коли вміє нерозривно пов'язати у свідомості вихованців пластичну, музичну й емоційну складову танцю. Для цього у свідомості вихованців важливо збудити чутливість, подіяти не стільки на розум, скільки на відчуття й уяву. Застосування прийомів акторської майстерності в цьому випадку надає найбільш широкі можливості.

Продуктивним для хореографічних занять є один із найвідоміших театральних прийомів – «прийом ототожнювання», тобто злиття свого «Я» з образом чи ідеєю, які потрібно висловити тілом через пластичний малюнок. Використання такого прийому вимагає не тільки підготовчої роботи над музичним матеріалом, що супроводжуватиме дію. Перш за все, вихованцям необхідно мати практичний приклад «проживання художнього образу», здатного збудити уяву й прагнення до самовираження. Потрібні досвід і час для пошуків допоміжних засобів, щоб дослідити їх на заняттях із гуртківцями – і тільки тоді отримані практичні й теоретичні знання, із часом і відповідно до запиту, будуть відроджуватись в багатьох яскравих ідеях [37].

Образна імпровізація – це миттєво включена уява з розкриттям і відображенням у рухах, пластиці, пантомімі нових образів на форму предмета в музичному супроводі. Аби робота над розвитком творчої уяви була результативною, необхідно дотримуватись певних принципів організації хореографічного заняття:

- зацікавленість вихованців, безпосередня практична участь кожного з членів групи у творчому процесі;
- жвава ігрова форма проведення занять з акцентом на зміну завдань, робота з різноманітними предметами, образи яких мають бути обіграними;
- конкретність та доступність поставлених завдань;
- створення умов для обов'язкового успішного виконання їх кожним вихованцем;
- послідовність та систематичність.

Головною метою синтезованого заняття є:

- розкриття і реалізація індивідуальних здібностей;
- розкриття природних нахилів і талантів; формування самосвідомості і позитивного стану душі вихованців;
- формування культури почуттів;
- самореалізація і розвиток творчих здібностей;
- виховання цілісної особистості, яка має естетичні потреби, смак; розвиток універсальних якостей творчої особистості (загальнокультурна компетенція).

На початку такого заняття, насамперед, необхідно розподілити дітей «активних» і «пасивних» на окремі групи. Оскільки «пасивні» потребують дещо більшого часу на обдумування способу дії, важливо не підганяти їх, проявити терпіння й дати можливість до кінця втілити задум, адже інколи за їхньою сором'язливістю криється завуальований талант, оригінальний спосіб мислення. Активних дітей помітно одразу, вони сміливо відстоюють точку зору, демонструючи під час обігравання предмета безліч ідей і образів, які іноді дивують своєю несподіваністю, надзвичайністю. Із часом і «пасивні» діти швидше включаються в ігровий процес, починають енергійно переробляти завдання на імпровізацію, перебуваючи в постійному пошуку образних фантазій, не стримуючись у розкритті і створенні нових образів, якими б неймовірними вони не були.

Творчу гру «Імпровізація» бажано проводити на заняттях упродовж 4-х хвилин за схемою:

- визначити мету виконання завдання;
- розкрити зв'язок між простором, предметами й рухами;
- актуалізувати завдання в музичному супроводі;
- виконати й розкрити ідею в узгодженні з групою [44].

Перед проведенням творчої гри «Імпровізація» рекомендовано провести об'ємно-просторову розминку. У музичному супроводі діти виконують елементарні рухи, при яких розігріваються всі м'язи тулуба, концентрується

увага й розвивається вміння володіти всім простором, що сприяє розширенню кругозору й уваги:

- ходьба вперед і спиною;
- швидка хода вперед і спиною;
- біг уперед і спиною;
- ходьба навколiшки і спиною.

Для творчої гри «Імпровізація» залучаються будь-які предмети, які є навколо (аркуш паперу, ковдра, палиця і будь-що інше).

Вихованці, орієнтуючись на один предмет і його форму, повинні через 15-20 хвилин підібрати музичний матеріал самостійно або за рекомендацією керівника й показати дії із цим предметом. Розподілені на групи, по 3-5 учасників у кожній, діти отримують завдання. Орієнтуючись на озвучений нестандартний предмет, кожен із вихованців показує свої дії по одному образу на предмет і один сумісний образ від групи. Виконуючи такі завдання, діти вчаться використовувати весь запропонований простір і працювати командою, проявляється єдність і повага одне до одного, розвивається вміння спілкуватися в процесі творчої взаємодії.

Наприклад: перша група отримує аркуш паперу, друга гумовий килимок, третя – гімнастичну палицю. Перша група, обігравши аркуш паперу, показала в танцювальних рухах і пантомімі, що має подушку, дзеркало, книгу; друга, обігравши гумовий килимок, показала човен, кокон, колоду; третя, маючи гімнастичну палицю, показала парасольку, спортивне знаряддя, качалку. Музичний супровід обирається вихованцями з того матеріалу, що є в наявності. Переглянувши всі мініатюри, проводиться аналіз виконаного, окрема увага звертається на найбільш вдалі образи. У більш складних варіантах завдань однією з головних вимог є виправдане використання всього відведеного простору й злагоджена командна взаємодія. Такі завдання формують у дітей уміння гармонійно поєднувати хореографічну підготовку, імпровізаційне мислення, здатність до співпраці.

Цей вид діяльності надає навчально-виховному процесу яскравості й новизни, що є дуже важливим для підтримання зацікавленості вихованців у подальшому навчанні та формуванні творчих здібностей засобами хореографічного мистецтва.

Проводячи такі заняття, керівник повинен проявляти терпимість, зацікавленість ідеями дітей, не забувати про теплоту душі, внутрішнє переживання. Тому пропонуємо застосовувати цей творчий прийом на заняттях хореографії, який дозволяє дітям відчувати радість відтворення ідеї, свою здатність командою розкривати уяву, де вони вже не стримують своїх почуттів, стають самими собою, вірять у себе і яскраво виражають свої мрії й надії. Розвинута творча самореалізація вихованців виявляється в конкретних дієвих результатах, які значно відчуються в покращенні творчого мислення, образної імпровізації і вмінні з цим працювати. Коли керівнику вдається до максимального рівня розкрити індивідуальні здібності й талант вихованців, то він сприяє творчому зростанню майбутніх учасників суспільного прогресу.

Враховуючи ці навчально-виховні завдання, найбільш відповідним для дітей молодшого шкільного віку змістом занять хореографією є вивчення легких народних масових танців, невелика підготовка з класичного танцю, заняття ритмічними вправами та іграми. Необхідно чергувати різні види роботи, пам'ятаючи про потреби цього віку в частій зміні рухів і про труднощі зберігання для дітей статичних положень.

2.2. Зміст та організація формування творчих здібностей молодших школярів засобами народного танцю

У Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті визначено основну мету освіти, спрямованої на естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування п духовних смаків, ідеалів та розвиток художньо-творчих здібностей [31].

Естетичне виховання як процес формування естетичного ставлення до дійсності та активізації творчої діяльності особистості потрібно розглядати комплексно. Естетичне сприйняття, естетичне почуття, оцінка, судження, смак, ідеал, потреби, інтереси, творчий потенціал – визначаються розумовою, моральною, емоційною, духовною підготовкою школяра, приводять до істотних змін світогляду, переконань, поведінки, сприяють усебічному розвитку його творчих силі здібностей.

За останні роки опубліковано багато праць, у яких піднімаються проблеми творчості та пізнавальної діяльності в процесі естетичного механізми творчості; виховання молодших школярів; розкриваються закономірності взаємозв'язку творчої діяльності з відтвореною дійсністю; формуються основні принципи творчої особистості (Ф. Говорун, В. Левин, Д. Моляко, Ю. Петров, П. Підкасистий, Я. Пономарьов, В. Романець, В. Цапок).

Предметом естетичного виховання є процес формування в особистості естетичного ставлення до дійсності і мистецтва. Сааме мистецтво виступає тією гармонійною частиною духовного багатства особистості, яке розвиває естетичні, інтелектуальні, моральні почуття.

Показником рівня естетичного та загального розвитку молодших школярів є їх творча активність та діяльність. *Творча діяльність* – це діяльність, у результаті якої створюються нові матеріальні та духовні цінності. Творча активність передбачає створення нового естетичного елемента, нового засобу дії або нового засобу його застосування. Творча активність молодшого школяра виявляється в зацікавленому ставленні до естетичних предметів та явищ, в результаті чого виникає потреба у творчо-естетичній діяльності [30].

Творчій особистості притаманні такі якості, як напруженість уваги, вразливість, інтуїція, фантазія, вигадка, оригінальність, ініціативність, завзятість, висока самоорганізація, працездатність. Ми вважаємо, що мистецтво певною мірою сприяє формуванню цих якостей. Наприклад, заняття з хореографії потребують від учасників таких якостей, як уважність, фантазія, естетичне сприйняття, знання, емоційна вразливість, інтуїція тощо. Оскільки танок є специфічним відображенням об'єктивної дійсності, тільки він утілює

ідейно-моральні цінності танцюриста, загальнолюдські надбання, накопичені віками, оскільки танок виражає морально-естетичний досвід своєї епохи. Різноманітні жанри народного хореографічного мистецтва відображають духовно-моральний зміст життя народу. Народний танок, будучи скарбницею народної мудрості, просто й доступно передає глибину думки поетичних образів, моральних ідеалів і цінностей народу. Знайомлячись із різноманітними жанрами народних танців, дитина не тільки пізнає зразки хореографічного фольклору, а й культуру.

Кожен жанр хореографічного мистецтва надає свої можливості пізнання навколишнього світу, людини і людських взаємин. Основою основ вивчення хореографічного мистецтва є народний танець з його століттями вивіреної методикою і культурою народу. Народний танець виховує навик правильної постави, гармонійно розвиваючи все тіло. Включення тренаж в урок сприяє вихованню опорно-рухового апарату, врівноважуючи правої лівосторонній розвиток всіх м'язів корпусу і кінцівок, розвитку складної координації рухів, розширення рухового діапазону, тренуванні дихальної та серцево-судинної системи, підвищуючи тим самим життєву активність організму дитини.

Позитивний вплив занять з хореографії, зокрема занять з народного танцю на естетичний розвиток дітей є беззаперечним. Разом з тим актуальності набувають питання педагогічного керівництва дітьми учасниками танцювального колективу, яке спрямоване на розвиток не тільки танцювальних здібностей малюків, й їх естетичного смаку, здатності насолоджуватись прекрасним, а головне – розвиток їх творчих здібностей. Ці проблеми, нажаль, дуже мало висвітлені в науково-практичній літературі, а особливо стосовно наймолодших школярів-дітей 6-7 років.

Народний танець – це фольклорний танець, який побутує у своєму природному середовищі і має певні традиційні для даної місцевості рухи, це стихійний вияв почуттів, ритмів, костюмів тощо. Фольклорний танець сповнений настрою, емоцій і виконується в першу чергу для себе, а потім для глядача (товариства, гурту, громади).

Український народ протягом століть створював самобутню культуру, яка відбиває його багатогранне життя. Одним з її найцінніших скарбів є танцювальне мистецтво. Кращі художні зразки народних танців збереглися й дійшли до наших днів. Серед танців, які побутують тепер, можна відзначити хороводи, метелиці, гопакі, козачки, коломийки, гуцулки, кадрилі, польки і ряд сюжетних танців «Коваль», «Гречка», «Льон», «Лісоруби», «Опришки», «Аркан» та багато інших.

Вчення зібраного хореографічного і музичного матеріалу дає можливість визначити три основних жанри українських народних танців: хороводи, сюжетні та побутові.

Український танець займає значне місце серед культурних надбань нашого народу. Широка популярність українського танцю в нашій країні та за кордоном пояснюється невичерпним багатством тем і сюжетів, щирістю, життєрадісним запалом, гумором. У танцювальних образах розкривається

національний характер народу, відображаються явища, взяті безпосередньо з його побуту та праці, рідна природа тощо. Наявність яскравих побутових рис і особливостей, поєднаних з віртуозною технікою, надає українському танцю своєрідного колориту [17].

Танець – мистецтво, що існує в часі й просторі. Воно живе в момент виконання. Без виконання його можна уявити тільки на підставі свідчень. Протягом багатовікової історії народу танець збагачувався і видозмінювався. У ньому знаходили своє відображення героїзм боротьби, радість праці, ігри, пов'язані з різними порами року, ліричні мотиви.

Танці, що існують в Україні, можна поділити на три основні жанри:

- Танці хороводного плану (веснянки, купальські хороводи та інші);
- Сюжетні танці – відтворення явищ природи, народного побуту, тема праці, народна героїка тощо;
- Побутові танці (гопак, козачок, кадрили, гуцулки, коломийки та інші).

Хороводи

Хороводи – один із найдавніших видів народного танцювального з обрядовими діями, традиційною зустріччю весни (весняний цикл танців), відзначенням літа (купальський цикл танців), зустріччю Нового року. Найбільш поширеними були веснянки, гаївки, танки. Автори об'єднали їх під загальною назвою хороводи. Тепер хороводи втратили своє обрядове значення. Вони міцно увійшли в репертуар професіональних і самодіяльних виконавських колективів, особливо дитячих.

За темами хороводи можна поділити на три групи:

- до першої належать хороводи в яких відображаються трудові процеси («А ми просто сіяли, сіяли», «Мак», «Шевчик», «Бондар», «Коваль» та ін.);
- до другої хороводи, де відбито родинно-побутові відносини трудового народу («Перепілка», «Ой, гілля-гілочки», «Пташка» тощо);
- до третьої – хороводи, в яких знайшли свій вираз патріотичні почуття народу, оспівується рідна природа («А вже весна», «Марена» та ін.) Ідеальний зміст того чи іншого хороводу розкривається піснею.

У зв'язку з цим для хореографів-практиків текст в обрядових танцях має першорядне значення, бо він диктує хореографічний малюнок хороводу в цілому.

Хореографічний малюнок хороводів зумовлюється текстом. Наприклад, в тексті хороводу «Кривий танець», говориться про те, що:

А в кривого танцю
Та не вивести кінця,
Треба йому та виводити,
Кінця йому та знаходити і т. д.

Отже, зміст танцю пояснює його хореографічний малюнок: лінія, яку описували виконавці, мала вигляд кривої. За таким принципом визначаються назви й інших хороводів. Часто малюнок хороводу обумовлюється формою викладу тексту: якщо зміст тексту розкривається у діалозі, виконавці розподіляються на дві групи, або з них виділяється соліст-танцюрист, який

виходить у центр кола – то зміст тексту розкривається у формі звичайної розповіді, то учасники водить хоровод без будь-якого розподілу на групи.

Текст відповідно впливає і на хореографічні засоби учасників хороводу. Так, наприклад, у хороводах, в яких відображаються трудові процеси, основну роль відіграє пантоміма-ілюстрація. За допомогою рухів і жестів розкривається зміст.

В групі орнаментальних хороводів виконавці відповідно до змісту тексту створюють візерунчастий хореографічний малюнок.

В деяких орнаментальних хороводах використовується відповідний до їх змісту реквізит. Так, наприклад, в хороводі «Марена» велике художнє значення має уквітчане гільце, навколо якого учасники снують тонкі хореографічні візерунки.

Мелодії хороводів, як правило, глибоко змістовні і емоційно-виразні. Разом з тим вони дуже прості, а тому й зручні для виконання.

Сюжетні танці

Цей жанр танцювального мистецтва українського народу виник пізніше, ніж хороводи.

В сюжетних танцях засобами народної хореографії відображаються конкретні явища навколишнього життя природи. Назва танцю визначається його змістом. Так, наприклад, танець «Лісоруби» дістав таку назву тому, що сюжетом його є трудовий процес рубання лісу.

В загальній композиції танців цього типу, тобто у послідовності танцювальних фігур, ясно видно логічний і чіткий розвиток сюжетної лінії.

Щодо тематики сюжетні танці можна розподілити на групи, де основною темою є:

- а) праця («Шевчик», «Коваль», «Косар», «Лісоруби», «Льон» та ін.);
- б) народна героїка («Опришки», «Аркан», «Волинянка» тощо);
- в) народний побут («Катерина», «Коханочка», «Горлиця»);
- г) окремі явища природи і зображення виробничих знарядь селянина в дії («Гони вітер», «Зіронька», «Віз» та ін.); д) звичаї птахів і тварин («Гусак», «Козлик», «Бичок» та ін.) [17].

Побутові танці

Побутові танці беруть свій початок в хороводах. Цей жанр найстаріший основою української народної хореографії. В побутових танцях відображаються істотні риси характеру українського народу: волелюбність, героїзм, завзяття, винахідливість, дотепність, нестримна веселість тощо.

Ці танці супроводжуються мелодіями, дуже різноманітними за характером і ідейно-емоціональним змістом, значна частина яких виконується в народі як самостійні інструментальні п'єси.

Побутові танці є невід'ємною частиною щоденного життя народу. Їх виконують на масових вечорах, гулянках і т. д.

До жанру побутових танців належать метелиці, гопаки, козачки, коломийки, гуцулки, верховини, польки і кадрилі. На основі спільних

стилістичних особливостей хореографії та музики їх можна розподілити на три групи:

- 1) метелиці, гопаки, козачки;
- 2) коломийки, гуцулки, верховини;
- 3) польки та кадрили.

В побутових танцях народ зовсім відмовився від тексту, залишивши лише окремі вигуки в кульмінаційні моменти танцю. Побутові танці дуже різноманітні щодо хореографічного малюнку. Проте всі вони в своїй основі побудовані на одних і тих же танцювальних рухах: «ремінний крок», «тинки», «присядки», «вихилястими», «голубці», «дрібущки», «притупи» тощо. *Метелиця*. Зміст танцю передається активною динамікою рухів, швидкою зміною фігур і різноманітними крутіннями, що ніби відтворюють хуртовину-метелицю.

Гопак. Назва цього танцю походить від вигуку «гоп!». Танець в основному імпровізаційний. В народі танцюють так, щоб танцюристи один одному не заважали.

Гопак масовий танець, який у давнину виконувався лише чоловіками, котрі змагалися в стилі, спритності, мужності. Танець будувався за принципом, хто кого перетанцює. Танець-змагання, провідна роль належить чоловікам, які виконують складні рухи, присядки, стрибки, повзунки, технічне обертання. Мелодії гопаків часто змінюють свій характер: від мужнього й героїчного до радісного й запального.

В танці використовують стрибки, присядки і різноманітні примхливі крутіння. Ці та інші танцювальні рухи танцюристи намагаються виконати якнайкраще, і між ними ніби виникає своєрідне змагання, аналогічне до російського «переплясу».

В минулому гопак виконувався тільки чоловіками і, поряд з метелицею, був одним з улюблених танців запорізьких козаків. Тепер цей танець виконують жінки і чоловіки разом. Поряд з ним, гопак може виконуватись одним (обов'язково чоловіком), двома, трьома і більше танцюристами. Отже, у виконанні цього танцю основна роль належить чоловікам.

В сценічній обробці гопак має композиційну структуру, яка складається з окремих танцювальних фігур. В чергуванні цих фігур все підпорядковане тому, щоб зобразити в танці героїку, силу, мужність тощо.

Козачок. Походження назви цього танцю пов'язане з життям воїнів-козаків. В кінці ХУІ, на початку ХУІ століття виникла народна драма «Вертеп»). Це лялькове видовисько складалося з двох частин. Перша з них - варіант епізоду із «священної історії», легенди про народження Христа, В другій частині центральним персонажем був козак-запорожець. Він добре грав на бандурі, співав і танцював. Цей танець дістав назву козачка. У «Вертепній» дії козачок характеризував молодечу відвагу, завзяття і невичерпний оптимізм непереможного козака-запорожця.

Коломийка. На відміну від інших народних танців, коломийка збереглась до останнього часу як пісня, інструментальна п'єса і танець. Дуже часто в

народі всі ці різновидності коломийок об'єднують в одне ціле: під спів хору в супроводі оркестру танцюють коломийку. Отже, коломийка є однією з форм синтетичної народної творчості.

Текст коломийок найрізноманітніший що до змісту. Він складається з окремих строф (куплетів). Кожна строфа – це коротка зарисовка типового моменту, взятого з навколишньої дійсності. Зміст цих зарисовок відтворює різноманітні прояви життя народу в тих чи інших історичних умовах. Ці строфи мають між собою внутрішній зв'язок. Коломийка-танець відзначається багатством танцювальних рухів, барвистістю хореографічного малюнка, жвавим темпом виконання, вражає глядача яскравим колоритом.

Гуцулка і верховина – в музичному відношенні є варіантами коломийок. Проте верховина, на відміну від коломийки і гуцулки, починається з широкого, ліричного за характером вступі у розмірі 6/8 або 3/4. Далі йде звичайна мелодія коломийки.

На Україні з давніх-давен люблять і цінять танці інших народів, особливо тих, які межують з Україною. Так. У нас охоче танцюють російські «Камаринську» і «Бариню», білоруську «Лявониху», чеську польку, польські краков'як і мазурку і багато інших танців. Любовно й дбайливо зберігає український народ особливості танцювального мистецтва інших народів. Виконуючи російську частушку, чеську польку або французьку кадрили, він вносить деякі зміни в їх хореографічний малюнок і мелодичний матеріал відповідно до особливостей українського національного мистецтва.

Полька, яка широко побутує серед народу, в хореографічному відношенні дуже проста (складається з двох танцювальних фігур). Полька – танець сценічного типу створюється на основі народних польок з безлічі фігур (до 12-ти) . В ній використовується принцип змагання («перепляс») між групами виконавців або парами, ускладнюється хореографічний малюнок.

Мелодії польок емоційно виразні і дуже різноманітні за змістом. Багато з них мають конкретну назву: «Тетяна», «Попадя», «Псальма», «Військова», «Соловейко» ін. д.

Кадриль, як і полька, широко побутує на Україні. Вона складається з багатьох фігур (до 12-ти) і відзначається різними хореографічними варіантами танцю. Музичний матеріал кадрили в більшості випадків становлять пісенні мелодії («Ой, не ходи Грицю», «Баламуте» і ін.) в інструментальному викладі, а також мелодії польки тощо.)

Горлиця. Широко розповсюджений танець серед селянства та міщанського середовища. Був відомим уже в кінці XVII ст. Згадує його в безсмертній «Енеїді» І. Котляревський. Документи XVII ст. розповідають про поширення цього танцю і серед запорізького козацтва. Виконувався він при дворах козацької старшини, не кажучи вже про міщанство, ремісництво та дрібне шляхетство. Знали його і при дворах польських магнатів. Зміст танцю: дівчина, котру парубок запросив до танцю, стає посеред хати. Парубок танцює навколо неї навприсядки, то взявшись у боки, то плескаючи в долоні, то

цокаючи підквітками нога об ногу. Дівчина, що стоїть посередині хати, називається горлиця, отже, як бачимо, це сольний танець двох закоханих [17].

Спираючись на думку вчених, які займаються дослідженнями в галузі естетичного виховання, ми вважаємо рівень розвитку креативності показником рівня естетичного розвитку дітей. Для визначення рівня розвитку креативності дітей 6-7 років – учасників колективу народного танцю в якості показника ми вирішили використати здатність до імпровізації танцювальних елементів відповідно до особливостей музичного твору, тобто складання власних танцювальних образів шляхом свідомого поєднання, комбінування вже відомих хореографічних елементів, а також вигадання нових.

Для виявлення здатності до імпровізації (детальний опис методики представлений у попередньому підрозділі 2.1.) ми пропонували дітям виконати по 3 етюди на різні теми за музичним супроводом, який яскраво відрізняється («Осіньне листя»; «Веселий клоун»; «Маленька балерина»).

Критеріями рівня розвитку здатності до імпровізації ми вважаємо: відповідність рухів заданому образу і характеру музичного супроводу.

Оригінальність рухів. Відповідно до розроблених критеріїв ми виділили 3 рівні розвитку здатності до імпровізації:

1. Високий рівень: діти розуміють і приймають завдання, відразу з початком звучання музики починають рухатись, рухи відповідають заданому образу і характеру музики, мають місце оригінальні рухи.

2. Середній рівень: діти розуміють і приймають завдання, рухатись починають не відразу з початком звучання музики, рухи частково не відповідають заданому образу або характеру музики, оригінальні рухи відсутні.

3. Низький рівень: діти не розуміють і не приймають завдання, не починають рухатись зовсім або рухаються хаотично, рухи не відповідають заданому образу і характеру музики.

З метою перевірки валідності запропонованої методики ми додатково використали для визначення рівня креативності дітей методику Л. Вегера «Незвичайне використання знайомого предмета». Інструкція: «Цеглина здебільшого потрібна на виробництві. Але є ще багато різноманітних і незвичних способів використання цеглин. Будь ласка, назвіть якомога більше таких способів».

У протоколі фіксується:

1. Кількість варіантів використання предмета – цеглини.

2. Легкість (швидкість) називання перших 3 способів використання цеглини

3. Кількість незвичних способів використання цього предмета, не названих іншими дітьми.

Інтерпретація: кількість неповторних способів застосування предмета є показником креативності.

Експеримент проводився на базі колективу народного танцю ДШМ смт. Липова Долина. Констатуючий зріз проводився у вересні серед дітей 6-7 років, які тільки почали займатися танцями. Більшість дітей (50%) було віднесено до

низького рівня розвитку здатності до музично-ритмічної імпровізації, 35% - до середнього, 15% - до високого.

Якісний аналіз тесту Венгера по кожній дитині підтвердив рівень розвитку креативності кожної дитини і належність дітей до виділених нами груп по рівню розвитку здатності до музично-ритмічної імпровізації (високий, середній, низький).

Упродовж кількох місяців з цими дітьми проводилась робота щодо розвитку танцювальної творчості дітей.

Зокрема, на розвиток танцювальної творчості дітей впливають наступні чинники:

- Збагачення вражень про навколишнє середовище.
- Спеціальне навчання на заняттях з метою нагромадження досвіду виконавчих навичок.
- Створення атмосфери емоційного піднесення під час виконання творчих завдань.
- Оволодіння виразними засобами хореографії (поза, жест, міміка).
- Використання непрямого педагогічного керівництва.

Серія творчих завдань дає можливість кожній дитині виявити власну (байдуже, коли навіть дуже елементарну творчість). До змісту творчих завдань включені вправи та етюди спрямовані на: розвиток виразних засобів танцю, уяви, ініціативи та самостійності, передавання характерних явищ природи, імітування трудових процесів, вивчення українських національних традицій та обрядів тощо. Повинен домінувати ігровий елемент, а тематика творчих завдань має бути цікавою, захопливою, відповідати віковим та індивідуальним особливостям виконавців (сцени з шкільного життя, танцювальне рішення казки, вірша, загадки, подій у природі тощо).

Після кількох місяців занять програмою було проведено контрольний зріз (у грудні) за тією ж методикою, що і констатуючий.

Порівнявши кількісні показники, ми з'ясували, що кількість дітей, віднесених нами до високого рівня, зросла на 2 дитини, тобто на 10%; кількість дітей, віднесених до 2 рівня, зросла на 1 дитину, тобто на 5%; а кількість дітей, віднесених до 3 (низького) рівня, зменшилася на 6 дітей, тобто на 30%. І знову ці показники майже повністю співпали з результатами теста Венгера, проведеного повторно, але зі зміною запропонованого предмета (склянка).

Результати проведеного експерименту дозволяють констатувати: результаті педагогічної роботи, спрямованої на розвиток музично- ритмічної творчості дітей, їх здатність до креативності, а отже естетичний розвиток в цілому суттєво зростають.

«Програма з хореографічної роботи з дітьми 6-7 років» є вдалою для розвитку креативності, творчих здібностей а отже і естетичного розвитку дітей 6-7 років засобами хореографічного мистецтва. Запропонована нами методика визначення рівня естетичного розвитку дітей 6-7 років, учасників колективу народного танцю, через виявлення їх здібності до музично-ритмічної імпровізації, довела свою дієвість і може бути використана для перевірки

дієвості методик і програм естетичного розвитку дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку, які займаються в хореографічних гуртках.

2.3. Методика організації та розвитку творчих здібностей молодших школярів в ансамблі народного танцю

Ми дотримуємося думки, що хореографія – це предмет, завдяки якому у процесі навчання дітей молодшого шкільного віку відбувається формування морально-цілісної, працелюбної, фізично розвиненої особистості, працьовитості, терпіння, навичок також виховання спілкування у колективі, творчих здібностей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що в основі навчання дітей молодшого шкільного віку повинна бути гра як необхідний компонент уроку. Правильно підібрані і організовані у процесі навчання ігри викликають інтерес до уроку, до навчальної роботи. Для педагога дуже важливо уважно ставитися до підбору репертуару для учнів молодшого шкільного віку, постійно його оновлювати. Слід використовувати ігрову форму проведення уроку хореографії в молодших школярів, залучати дітей до виконання творчих завдань, метою яких є викликати в дітей відповідні почуття, допомогти увійти їм в уявну ситуацію є важливим етапом у розвитку творчих здібностей.

Найбільше сприяють розвитку творчих здібностей сюжетно-рольові ігри. Вони дають дітям можливість пофантазувати, створити конкретний образ самостійно. Беручи участь таких іграх, молодші школярі розширюють знання, набувають авторських навичок, перевтілюючись у героя, показують його характер. Дитина набуває здатності мислити так, як мислить сам герой. Різноманітність поєднання танцювальних рухів в іграх створює враження чогось нового, і тим самим розвиває творчу фантазію дітей. З метою розвитку творчих здібностей доцільно під час занять хореографії пропонувати тести та ігри. Для прикладу наведемо тест «На розвиток творчої уяви за допомогою рухів та імпровізаційної пластики».

Завдання: Показати під музичний супровід за допомогою танцювальних рухів і пластики:

- тварину;
- рослину;
- передати настрій музики;

Як показав експеримент під час проведення такого тесту, у дітей розвивається інтерес, їм стає цікаво, вони залишаються задоволеними, намагаючись виконати завдання якнайкраще, застосовуючи при цьому свої Творчі здібності, вміння та уявлення, цим самим ще більше розвивають їх. Підсумовуючи результати проведення тесту, слід зазначити, що рівень розвитку творчих здібностей у дітей зростає.

Молодшим школярам для розвитку уяви важливо запропонувати і таку гру як «Метелики». У процесі гри всі учасники імітують метеликів: легко і красиво рухаються під музичний супровід, самостійно придумуючи танцювальні рухи. Педагог спостерігає. Музика перестає звучати, і всі

перетворюються в завмерлих метеликів, утворюючи різноманітні фігури. Ведучий вибирає найкращу, на його погляд, яка і стає ведучою. Отже, після проведення таких вправ можна сказати, що уява відіграє велику роль у процесі розвитку творчих здібностей на уроці хореографії. Важливою складовою розвитку творчих здібностей молодших школярів є мислення дитини.

Під мисленням будемо розуміти соціально-обумовлений, нерозривно пов'язаний з мовленням психічний процес пошуків та відкриття істотно нового, процес опосередкованого і узагальненого відображення дійсності під час її аналізу та синтезу. Науковці вважають, що мислення виникає на основі практичної діяльності із почуттєвого пізнання і далеко виходить за його межі. Мислення починається тоді, коли людина починає щось аналізувати, порівнювати. Тому для розвитку мислення варто буде використати гру «Покажи загадане».

Завдання: Діти стають в коло і рухаються під музичний супровід. У цей час концертмейстер по команді педагога змінює темп музики, а педагог називає учням те, що вони повинні показати. Наприклад, «лисичку». При цьому діти одразу уявно «взули каблучки», піднялися на носочки, умовно взяли в руку хвостика, друга рука на талії і зробили хитрий вираз обличчя. В такому положенні рухаються по колу. Потім педагог змінює завдання, наприклад, показати бджілку, і діти, почувши команду педагога і зміну музичного супроводу, зображують бджілок. Піднімаючись на півпальці, виводять руки в сторони і рухаються дрібними кроками по колу. Важливою умовою є те, що дуже швидко працюють кисті рук, якими діти зображують крильця. Потім учитель змінює бджілку на мишку, мишку на метелика, метелика на журавлика. Діти з великим захопленням виконують ці вправи.

Проводячи такі ігри, вчитель-хореограф повинен пам'ятати, що в основі має лежати зацікавленість учнів, адже те, що дитину не цікавить, вона не сприймає. Розвиваючи творче мислення, ми тим самим розвиваємо пізнавальний інтерес до нового, незвичайний погляд на звичайні речі. У процесі розвитку мислення виникає вміння діяти подумки, знаходити нестандартні розв'язання ситуацій.

Слід зазначити, що молодший шкільний вік характеризується значними якісними змінами, які відбуваються в розвитку пам'яті дитини. Людина, позбавлена пам'яті, як зауважив І. Сеченов, вічно перебувала б у стані новонародженого, була б істотно не здатною чомусь навчитись, оволодіти новими знаннями, вміннями, а дії визначалися б лише інстинктами.

Навчаючись у школі, діти молодшого шкільного віку вже здатні запам'ятовувати. Але ця здатність у них розвинена ще не достатньо. Тому вчитель повинен приділяти велику увагу тому, щоб молодші школярі навчилися запам'ятовувати більш досконало. Адже пам'ять є складовою частиною розвитку творчих здібностей у молодших школярів, які ми повинні розвивати всіма відомими нам засобами, серед яких вагому роль, як ми уже зазначили, відіграє хореографічне мистецтво. Воно володіє величезними можливостями для повноцінного естетичного вдосконалення учнів, для їх гармонійного і

творчого розвитку. Для тренування пам'яті в молодших школярів варто використати гру «Лабіринт». Мета гри – розвивати пам'ять.

Зміст: діти потрапляють у печеру до дракона та, доки він спить, тікають додому. Але, щоб вийти з печери, потрібно пройти через лабіринт. Лабіринт будується зі стільців: один стілець нора, тобто треба пролізти під ним, другий – гірка (на нього слід залізти та стрибнути вниз, тримаючи руки на талії), третій стілець – чарівне озеро, яке необхідно оббігти по колу. Потім можна поставити 4-5 стільців у два ряди – стінки зовні, усередині з'єднати стільці куточками сидінь, щоб вони утворили порожні квадратики, в які потрібно входити, не допомагаючи собі руками. Останній стілець – нірка, вихід із лабіринту. Якщо лабіринт короткий, його можна повторювати. Для найменших лабіринт має бути дуже простий, щоб швидко запам'ятовувався. Для старших він може бути складнішим, із музичним супроводом. Коли музика зупиняється, дитина повинна замертти, де б вона не опинилась на той час: «у норі» чи «на горі», тому що у цей час прокидається дракон. Та коли музика знову починає грати, треба продовжувати виконувати завдання [30].

Наступним етапом розвитку творчих здібностей молодшого школяра є тренування уваги, тобто зосередження свідомості на певному об'єкті, що забезпечує його ясне відображення.

У молодшому шкільному віці увага потребує особливого розвитку. Увага розвивається через спеціальні психологічні вправи, які може використовувати і психолог, і вчитель хореографії в школі. При цьому учням пропонуємо розглянути знайомий предметі потім, відвернувшись, детально його описати. Повторюючи цю вправу кілька разів, учні все швидше і швидше встигають розглянути предмет за більш короткий проміжок часу та більш детально описати його. Як показує практика, така вправа розвиває концентрацію уваги.

Для розвитку звукової уваги даються завдання визначити шуми і звуки в класі, в коридорі, на вулиці, у сусідньому приміщенні, а потім виділити з усіх звуків саме ті, які властиві вказаному місцю. Можна спробувати вгадувати конкретні звуки, аналізуючи їх характер. Корисно давати завдання на швидке переключення уваги з одного предмета на інший, а також з ближнього на дальній і навпаки. Наприклад: подивитися на двері, руку, вікно, ногу і т. д.

Цікавим буде переключення уваги із зорового на слухове або дотикове. Наприклад: дзеркало – звук у сусідньому класі, фортепіано – звук із вулиці і т. д. Такі вправи в ігровій формі навчать дітей концентрувати увагу, зосереджуватися, коли це необхідно.

Гра «Сова» спрямована на розвиток уваги та спостережливості. Гра полягає в тому, що діти обирають сову, яка закриває очі. Діти-«звірятка» під «світлу» музику пустують на галявині. Це день. Раптом настає «ніч», змінюється характер музики. «Звірі» завмирають, сова йде на полювання. Хто із «звірят» заворушиться, той і стане «совою».

Гра для дітей молодшого шкільного віку на уроках хореографії активізує їхній творчий розвиток, розкриває перед кожною дитиною найпростіші уявлення про близький світ, пробуджує рухливість та бадьорість. Створюючи

музично-ігровий репертуар для молодших школярів, педагог повинен звертатися також і до українського ігрового фольклору, який увібрав у себе жартівливі сценки, трудові процеси, природні явища, звички тварин. Як свідчить досвід роботи, застосування такої форми навчання сприяє розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Самостійне створення хореографічного етюду до запропонованої казки, картини спонукають до творчості, самовираження дитини. Казка улюблений жанр дітей. Молодших школярів приваблює фантастичність казок, напруженість їх сюжету, загадковість, таємничість, які утверджують в них розуміння рольового стану речей. Важливо залучати дітей до виконання творчих завдань, метою яких є викликати в них відповідні почуття, допомогти їм увійти в уявну ситуацію, знайти нові способи дії. Тобто, інсценізація казки відіграє вагомую роль у розвитку творчих здібностей молодшого школяра. Для дітей цього віку такий спосіб буде дуже доречним. Діти, які інсценізують казкових персонажів під музичний супровід за допомогою танцювальних рухів, розвивають свої творчі здібності, навіть не усвідомлюючи цього.

Слід зауважити, що педагог повинен правильно розподілити ролі, які б відповідали типу темпераменту дитини. А краще, щоб дитина самостійно вибирала роль, яку вона вважає ближчою до свого духовно-емоційного характеру. Дитину треба зацікавити, щоб вона бачила певну мету, заради якої вона буде працювати, розкривати свої здібності, і мала бажання творити. Важливу роль у розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроці хореографії відіграє те, що діти знають, що їхні старання будуть оцінені людьми, як їх оточують.

Важливим етапом виховної роботи керівника танцювального колективу є підбір репертуару. Він повинен викликати інтерес у членів гуртка, посилювати мотивацію до його вивчення, створювати перспективи творчого розвитку та забезпечувати участь у соціально-культурній діяльності (шкільних, міських, регіональних концертах). Соціалізація на цьому етапі здійснюється шляхом участі дитини у соціально-культурній творчості на рівні суб'єкта [29].

Репертуар впливає на специфіку навчально-виховної та концертно-виконавської діяльності колективу, допомагає створювати умови для розвитку гармонійної особистості. Актуальність та злободенність репертуару властивості, які дозволяють підтримувати постійний інтерес учасників до занять хореографією та стимулювати їх творчу активність у постановці кожного номера. Танцювальний номер – це витвір мистецтва, результат праці композитора і хореографа, художника і музиканта, костюмера та дітей-учасників колективу.

Підбір репертуару та постановка танців відбувається з урахуванням Наступних вимог:

- використання різноманітного танцювального матеріалу та різних видів танцювальної образності;
- підбір музичного матеріалу згідно з можливостями його втілення в танцювальних образах, відповідно до вікових можливостей дітей;

- урахування навчально-танцювальних цілей;
- зміст та образність номера теми, продиктованої музичним матеріалом;
- урахування індивідуальних особливостей дітей, їх здатності до конкретного, асоціативного сприйняття та відтворення змісту танцювального номера;
- створення танцювального твору з розрахунку на весь колектив, окремих сольних виконавців (важливо задіяти всіх дітей, виходячи з їх можливостей та здібностей).

Пошук тем для створення хореографічних номерів є важливою педагогічною і творчою проблемою. Найбагатшим джерелом для хореографічної творчості є фольклорний матеріал. Важливо вміло відібрати з великого загалу народного мистецтва найбільш цінне і знайти прийоми і форми, які б відповідали можливостям дитячого віку, а також зберігали б самобутність фольклорного мистецтва.

Не менш цікавий матеріал для творчих пошуків дає оточуюче середовище сучасна дійсність. Необхідна хореографічна винахідливість, яка потребує таланту у створенні номера. Важливо, щоб закладені у танці думки та реальні події життя хвилювали дітей, були близькі їх духовному світу [31].

Цікаві постановки формують у дітей художнє мислення та образне уявлення про красу людини, природного та соціального середовища. У цьому контексті значний виховний вплив на дітей мають хореографічні спектаклі. Діти завжди жваво і бурхливо сприймають їх. Завдяки їм створюються різнохарактерні образи, які справляють враження як на учасників спектаклю, так і на дітей-глядачів. Тому доцільно заохочувати дітей до самостійного складання таких мініатюр, а також залучати учасників колективу до підбору репертуару шляхом творчо-пошукової діяльності, активізувати їх самостійну роботу, підвищувати загальнокультурний рівень вихованців. Це сприяє розвитку їхньої фантазії та творчої ініціативи, пробуджує бажання глибокого пізнання чарівного світу танцювального мистецтва.

Музика є невід'ємним компонентом танцювального мистецтва, основою реалізації його драматургічної основи, засобом підсилення естетики танцю та естетичного впливу на дітей. Займаючись з дітьми музичним рухом, педагог повинен чітко усвідомити, для чого він це робить, які якості формує, які цілі переслідує. На відміну від традиційних занять хореографією, музичний рух – це психологічна свобода кожної дитини, яка можлива за умови впевненості її в своїх силах, пізнанні свого тіла як виразного «інструмента».

Розвиток музикальності, пластичності, вміння творчо виразити своє сприйняття музики в рухах важливе завдання ритмічного виховання. Педагог акцентує увагу не стільки на результаті, скільки на процесі навчання. Заняття хореографією повинно приносити дітям радість, інакше воно втрачає свою суть. Хороше самопочуття дитини, гарний настрій, відсутність боязні виявляться незграбним і отримати за це зауваження педагога, відзначає Г. Березова основні умови, необхідні для повноцінного розвитку дітей у процесі занять танцями [2].

Формування в молодших школярів любові й інтересу до занять хореографією, ритмікою, потреби в русі під музику є однією з центральних задач музично-ритмічного виховання. Вирішальна роль у цьому процесі належить педагогу, його вмінню включити у навчальний процес різні аналізатори, які збуджують думки і почуття дітей.

Постановка танцю – це результат спільної діяльності педагога і вихованців. Керівник танцювального колективу з цією метою застосовує різноманітні методичні прийоми: показ, зразок (правильне виконання рухів), пояснення (сприяє розвитку розумової діяльності), музичний супровід (захоплює дітей мелодією танцю, пробуджує бажання його виконувати), виховання підсвідомої діяльності (накопичення емоційно-позитивних вражень: зорових, слухових, чуттєвих), активізація творчого мислення дітей, розвиток їх творчої уяви та фантазії, естетичних почуттів, творчої ініціативи та самостійності, що сприяє формуванню зацікавленості не лише завданням, але й усім навчально-виховним процесом. Важливу роль у реалізації творчих завдань відіграє сприятлива емоційна атмосфера, в якій діти працюють радісно і невимушено/

Організація творчої діяльності учасників танцювального колективу забезпечується дотриманням таких педагогічних принципів: індивідуалізації, добровільності, пріоритету творчості та співтворчості, єдності розвитку та саморозвитку, емоційної привабливості між особових взаємин.

У педагогічному процесі дитина не просто відтворює те, що засвоює, наприклад культуру чи соціальний досвід, а завдяки своїй унікальності та неповторності розвиває їх, доповнює і вдосконалює. Згідно з Є. Ніколаєвою, саме в цьому полягає закон творчої поведінки і особливість методів виховного процесу, які будуються на всілякому заохоченні максимального творчого самовиявлення дитини, багатстві вражень, створенні соціально передбачених і організованих оптимальних стосунків, які є джерелом продуктивної творчої діяльності.

Оптимальне функціонування педагогічного процесу у танцювальному колективі забезпечується здатністю і вмінням педагога «притягувати талантом», залучати дітей до власної системи цінностей, насичувати виховний процес творчою діяльністю, яка має важливе духовне і соціальне значення.

Таким чином, ефективний педагогічний процес, який сприяє соціалізації дітей у хореографічному колективі, залежить від багатьох чинників: мети, завдань, особистості педагога, навчально-творчої та концертно-виконавської діяльності, взаємин між педагогом та учасниками, традицій колективу, позитивного психолого-педагогічного клімату.

Кінцевим результатом творчої діяльності, що має важливе соціально-педагогічне значення, діти вважають доробок (участь у концертах, фестивалях, призові місця на конкурсах, присвоєння колективу звання «народний», «зразковий»). Для керівника танцювального колективу крім цього, не менш важливим результатом є розвиток особистісних якостей вихованців, їх уміння досягати мети, докладати до цього певні зусилля духовні, фізичні, морально-

психологічні. Саме цим і пояснюється характер творчого і педагогічного процесу в танцювальному колективі, який повинен бути наповнений глибоким особистісно-орієнтованим та соціальним змістом.

Критеріями соціалізації дітей у танцювальному колективі є:

- позитивні зміни у характері діяльності, зміна її мотивації, пов'язана з виникненням нових ціннісних орієнтирів;
- готовність які раніше виконання творчих завдань, виконувалися без будь-якого зацікавлення;
- побудова власних дій відповідно до очікувань колективу; художнє самовираження в педагогічно заданих умовах;
- готовність до прийняття соціокультурної нормативності колективу;
- позитивне ставлення до членів колективу, яке відображається в нових формах спілкування, проявах уваги, інтересу, співчуття;
- зміна поведінки в цілому, її «почерку», стилю, що свідчить про зрушення щодо звичок, інтересів, потреб та запитів особистості даного вихованця.

Вважаємо необхідне підкреслити, що естетично-культурний, за емоційно-почуттєвий, активно-творчий розвиток учнів молодшої школи лише тоді буде ефективним, коли в них з'явиться бажання навчатися танцювальному мистецтву. Тому важливим компонентом у визначенні рівня естетичної вихованості молодших школярів виступає їх мотивація до хореографічної діяльності [27].

Проблема розвитку мотиваційної сфери учнів під час навчання і виховання розглядалася багатьма вченими. Так, на необхідність пробудження інтересу школярів до навчання вказували К. Ушинський, В. Сухомлинський, І. Підласий та інші. Мотиваційні чинники до навчальної діяльності були обґрунтовані в наукових працях О. Малихіної, С. Соколова, І. Смоленцевої, М. Старова та інших. Умови формування інтересу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку до хореографічної діяльності розглядалися в наукових дослідженнях таких педагогів-хореографів, як Г. Березової, О. Горшкової, П. Ковалю, О. Мартиненко, Ю. Ушакової, Т. Чурпіти, А. Шевчук. Наприклад, Т. Чурпіта в якості умови стимулювання інтересу молодших школярів до танцювальних занять у гуртках та студіях пропонувала використовувати балетні казки.

На неможливість розвитку особистісних якостей школярів молодших класів без стимулювання їхньої мотиваційної сфери вказував П. Коваль. Він акцентував увагу на відповідності змісту уроків хореографії розумовому, фізичному розвитку учнів початкової школи та їх танцювально-колективній діяльності. Узагальнюючи думки вчених, зазначаємо, що ефективність формування інтересу до хореографії відбувається за умов:

- спрямованості змісту танцювальної діяльності на розвиток розумової, емоційної та творчої сфер школярів;
- розширення досвіду танцювальної діяльності учнів за рахунок впровадження в процес хореографії нової інформації;

- здійснення постановочної роботи в співтворчості дітей та педагога; - застосування цікавого дитячого хореографічного репертуару;

- організації на різних сценічних майданчиках публічно-виконавчої діяльності молодших школярів;

- використання спонукальних форм та методів танцювальної роботи.

Цей процес буде ефективним, якщо базуватиметься на таких засадах:

- використання ігрових форм та методів упродовж всього навчально-виховного процесу з хореографічної діяльності;

- врахування вікових, індивідуальних та статевих особливостей учнів початкових класів; впровадження у зміст хореографічної діяльності різних видів танцювального мистецтва; застосування на уроках хореографії сучасних аудіовізуальних технічних засобів навчання [16].

Тож, наповнення змісту навчально-виховного процесу з хореографії відповідними спонукальними до танцювальної діяльності формами та методами забезпечить розвиток мотиваційної сфери учнів. Розглянемо зазначені вище положення більш детально. У психолого-педагогічних працях К. Ушинського, В. Сухомлинського, Н. Миропольської, О. Рудницької та інших зазначається, що художні інтереси школярів залежать від їхніх вікових особливостей. Для кожного періоду розвитку дитини характерні певні психологічні та фізичні властивості. Дослідження вчених доводять, що в молодшому шкільному віці дітям притаманне пізнавальне ставлення до навколишньої дійсності, тобто в них активізована здатність емоційно реагувати на невідоме, привласнювати його і творчо переробляти.

Крім того, у цьому віці в школярів підвищується активність та готовність до активних дій. Саме тому учнів початкових класів об'єктивно зацікавлюють багатообразні імпровізаційні танцювальні композиції, якими слід наповнювати їхню хореографічну діяльність. У наукових та методичних працях О. Комаровської, Т. Морозовської, Л. Боголюбської, Б. Колногузенка, В. Каміна, А. Тараканової та інших висвітлюється проблема взаємозв'язку змісту та вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку при організації хореографічної діяльності.

Вважається, що молодші школярі тяжіють переважно до класичних та народно-сценічних танців. Однак аналіз власного практичного досвіду та спостереження на уроках хореографії в закладах загальної середньої освіти виявили, що серед усього різноманіття танцювальних видів учнів початкової школи здебільшого зацікавлюють сучасні танцювальні стилі.

Впровадження в навчально-виховний процес з хореографії сучасних танцювальних стилів потребує коригування їх змістового наповнення. Тобто необхідно вилучити з танцювальної мови сучасних видів хореографії вправи, що можуть негативно вплинути на естетично-емоційний розвиток учнів початкової школи: брутальні, відверто агресивні жести і пози (імітування стрільби, бійки тощо) та елементи рухів, які виражають вітальні потреби людини. Для виховання естетичних смаків, потреб, цінностей слід ретельно відбирати та застосовувати естетично-забарвлені, емоційно-сміслові, лексично-

різноманітні рухи. Систематизація сучасних елементів за напрямками, з подальшою розробкою методики навчання стилів, сприятиме формуванню в учнях оціночних здібностей та художніх інтересів.

На нашу думку, використання на уроках з хореографії сучасних видів танців під змістовний, різноплановий музичний матеріал, надасть можливість виховувати в учнів емоційне, цілісне ставлення до хореографічного мистецтва. Наприклад, з дітьми першого класу пропонується вивчати, окрім ритмічних та колективно-порядкових вправ, рухи брейк-дансу, хіп-хопу, східних танців, тому що в цих рухових вправах відбиваються реалії сучасного життя. Під час вивчення та виконання означених видів танцювального мистецтва в молодших школярів формується сучасний тип світосприйняття та світо-відтворення.

Ми переконані, що впровадження в навчально-виховний процес з хореографічної діяльності означених стилів сучасного танцювального мистецтва надасть можливість розвивати в молодших школярів естетично-ціннісне ставлення до хореографічного мистецтва, а також реалізувати їх психофізичні прояви, тобто сприятиме вираженню внутрішніх емоцій та почуттів учнів в естетично забарвлених рухах.

Формування в учнях початкової школи естетичного ставлення до хореографії залежить від використання на уроках хореографії технічних засобів навчання, які можна поділити на традиційні та аудіовізуальні. До традиційних відносимо аудіо-магнітофони та музичні центри. Використання оригінальної якісної музичної фонограми підвищує інтерес та творчу активність школярів у танцювальному мистецтві [27].

Для коригування здобутих вмінь учнів у галузі сучасної хореографії вважаємо корисним застосовувати на заняттях аудіовізуальні засоби навчання, які стимулюють учнів до найбільш продуктивної виконавської роботи. Упровадження цієї форми роботи створює передумови для більш активного виявлення внутрішніх відчуттів та емоцій молодших школярів, спонукає їх до продуктивної творчості, підвищує власну гідність та вчить учнів критично оцінювати власну творчу діяльність. Наприклад, при вивченні танцювального матеріалу та його відпрацюванні, пропонується записувати роботу учнів на відеокамеру, з подальшим переглядом і аналізом відеоматеріалів. Спільний аналіз помилок, коректні зауваження вчителя та самостійний пошук школярами своїх недоліків у виконанні різноманітних елементів, сприятимуть продуктивній праці на уроках хореографії, заохоченню молодших школярів до плідної навчальної діяльності, розвитку в них уміння художньо оцінювати себе та інших.

Використання означених форм роботи навчить учнів початкових класів отримувати естетичну насолоду від хореографічної діяльності, формуватиме їхню самодостатність, яка є однією із складових соціалізації учнів та виступає фактором формування творчих здібностей молодших школярів.

Ще одним аспектом входження дитини до світу прекрасного й засобом художньо-естетичного розвитку дітей є використання наступних форм спілкування: бесіди, відвідування концертів, вистав тощо. Яскраві враження,

отримані від естетично-забарвленого, артистичного, професійного виконання танцювальних композицій, формуватимуть в учнів естетичні цінності, розвиватимуть художні смаки, виховуватимуть у них здатність сприймати й оцінювати мистецькі твори. Окрім цього, цікаві розповіді про захоплюючий, насичений буденними перипетіями життєвий шлях провідних майстрів танцювального мистецтва збуджуватимуть у молодших школярів інтерес до уроків хореографії, а творчі досягнення видатних танцюристів виступатимуть взірцем у творчості, мотивуватимуть до власної хореографічної діяльності.

На нашу думку, навчання з танцю буде більш продуктивним, якщо заохочувати учнів до цілісної хореографічної діяльності (пізнавальної, творчої, публічно-виконавської), під час якої в школярів підвищуватиметься мотивація до вивчення елементів класичного, народного, бального, сучасного танців. Для реалізації означеної умови пропонуємо організувати й проводити фестивалі танців між учнями молодших класів або навчальної паралелі початкової школи. Така форма роботи підвищуватиме інтерес школярів до уроків хореографії. Крім того, означена форма роботи стимулюватиме дітей до більш продуктивної праці, що у свою чергу естетичній насиченості їхніх рухів, сприятиме вдосконаленню та накопиченню художньо-танцювальних вражень, осмисленню власних хореографічних можливостей, а також розвитку власної творчості учнів початкових класів.

Дані методичні рекомендації передбачають реалізацію ряду принципів, втілення яких здійснюється за допомогою певних принципів.

Принцип пізнавальної активності – один з важливіших принципів ознайомлення учнів з хореографічною діяльністю. Досягнути його можливо емоційністю. Завдяки емоційному викладанню викладач підтримує увагу дітей. Орієнтувальне підкріплення виступає як метод, втілений прийомами на протязі заняття. І цьому аспекті емоційні впливи підтримують орієнтувальну активність на основі введення орієнтувальних підкріплень різної модальності (зіркових, слухових стимулів).

Принцип поетапності – будується на основі переходу від легкого до складного, таким чином, кожний етап є базовим для переходу до наступного. Він дозволяє відтворити цей зв'язок на ділі практично: заняття повинно складатися з кількох пов'язаних частин, розрахованих на поступове освоєння смислового змісту танцю. Зміна частин заняття обґрунтована поступовістю освоєння, відпрацювання розуміння та певного навичку.

Багаторазове повторення будь-якої частини заняття забезпечується *принципом циклічності*, тобто поетапністю вивчення і необхідністю повторення будь якої частини заняття в залежності від необхідності. Ця необхідність іноді пов'язана не тільки зі складністю освоєння деяких елементів танцю, але і з специфікою емоційного реагування дітей.

Принцип інтеграції, який дозволив поєднати емоційно-чуттєві та фізіологічні ресурси учнів.

Принцип художнього виконання, дотриманий у методиці, дозволить викладачу створити у учнів цілісне сприйняття того, що вони виконують.

А також розкрити у учнів здатність художньо відкритися. Художнє виконання виховує естетично гарне виконання.

Для емоційно-осмисленого формування хореографічної культури пропонуємо використовувати наступні методичні прийоми і засоби, які втілюються засобами народної хореографії:

- історичний екскурс в період становлення та розвитку народного танцю перед початком розучування;
- прослуховування музики до розучуваного танцю;
- аналогія, зв'язок з іншими народними танцями;
- чітка хореографічна драматургія;
- аналіз і самоаналіз інтерпретацій хореографічних творів;
- накопичення глядацьких еталонів.

Розвиток творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку засобами хореографічного мистецтва набув важливого значення в навчальному процесі, тому є актуальним. Адже хореографія, як ніяке інше мистецтво, володіє величезними можливостями для повноцінного творчого вдосконалення дитини. Через те, зміст кожного уроку має включати в себе розвивальні ігри, вправи, творчі завдання, що сприяють розвиткові пам'яті, уваги, уявлень, мислення, які є головними складовими для розвитку творчих здібностей.

ВИСНОВКИ

Розвиток творчих здібностей молодших школярів є важливою проблемою хореографічної підготовки. Сучасний стан вивчення творчих здібностей засобами хореографічного мистецтва можна охарактеризувати як етап пошуку шляхів і методів, які б давали змогу розкривати і розвивати здібності кожної дитини. Виявлено, що специфіка хореографічного мистецтва полягає у тому, що зміст будь-якого танцювального твору та його художній образ розкриваються завдяки пластиці людського тіла, з'ясовано, що основу хореографічної обдарованості складають не окремі психологічні або психофізіологічні якості, а їх комплексне поєднання.

Хореографічна творчість є одним із засобів розвитку творчих здібностей. Продуктивність художнього виховання дітей засобами хореографії зумовлена синтезуючим характером хореографії, яку об'єднує в собі музику, ритміку рухів. Саме хореографічне мистецтво успішно реалізує розвиток зорових, слухових і рухових форм чуттєвого і емоційного сприйняття світу, знімає розумову втому і дає додатковий імпульс для творчої діяльності. Заняття хореографією не лише вчить розуміти і створювати прекрасне, ай розвиває образне мислення, фантазію, творчу уяву. У процесі формування творчих здібностей молодших школярів значне місце займає народна хореографія.

Танцювальне мистецтво дає змогу учням виразити свій внутрішній світ, а також розвинути уяву, фантазію в таких видах хореографічної діяльності, як пластична імпровізація, танцювальна інтерпретація, створення нових музично - пластичних образів. Важливе значення має визначення педагогічних умов, за яких робота набуває ознак ефективності. Ефективність розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку зумовлюється дотриманням таких педагогічних умов:

- використання доступного учням хореографічного матеріалу у певній послідовності;
- врахування індивідуальних особливостей учнів;
- мотиваційне забезпечення розвитку творчих здібностей дітей;
- активізація творчої уяви, фантазії, образно - асоціативного мислення;
- спрямованість завдань на розвиток самостійності молодших школярів;
- створення атмосфери емоційного піднесення під час виконання творчих завдань.

Ефективність творчого процесу залежить від музично-рухового досвіду дітей, емоційної захопленості різноманітною хореографічною діяльністю початкової школи. Така форма роботи підвищуватиме інтерес школярів до уроків хореографії. Крім того, означена форма роботи стимулюватиме дітей до більш продуктивної праці, що у свою чергу сприятиме вдосконаленню та естетичній насиченості їхніх рухів, накопиченню художньо-танцювальних вражень, осмисленню власних хореографічних можливостей, а також розвитку власної творчості учнів початкових класів.

Дані методичні рекомендації передбачають реалізацію ряду принципів, втілення яких здійснюється за допомогою певних форм та методичних

прийомів. Принцип пізнавальної активності – один з важливіших принципів ознайомлення учнів з хореографічною діяльністю. Досягнути його можливо емоційністю. Завдяки емоційному викладанню викладач підтримує увагу дітей. Принцип поетапності будується на основі переходу від легкого до складного, таким чином, кожний етап є базовим для переходу до наступного. Заняття повинно складатися з кількох пов'язаних частин, розрахованих на поступове освоєння смислового змісту танцю. Зміна частин заняття обґрунтована поступовістю освоєння, відпрацювання розуміння та якогось навичку. Принципом циклічності, тобто поетапністю вивчення і необхідністю повторення будь-якої частини заняття в залежності від необхідності. Узагальнюючи методичні рекомендації можна стверджувати, що хореографія, як ніяке інше мистецтво, володіє величезними можливостями для повноцінного творчого вдосконалення дитини. Набув важливого значення в навчальному процесі та є актуальним на сьогоднішній день процес розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку засобами хореографічного мистецтва та народного танцю зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апостолова Г.В. Розвиток здібностей дітей за Вальдорфською педагогічною системою. Обдарована дитина. 2005. № 5. С. 30–34.
2. Березова Г.О. Хореографічна робота з дошкільнятами: метод. посібник. К.: Музична Україна, 1989. 205 с.
3. Бондаренко Л. А. Методика хореографічної роботи в школі і позашкільних закладах. К.: Радянська школа, 1966. 214 с.
4. Бондаренко Л.А. Ритміка і танець у 1-4 класах загальноосвітньої школи. К.: Муз. Україна, 1989. 232 с.
5. Бублій О.А. Розвиток творчих здібностей учнів. Нива знань. 2005, № 3. С. 30–32.
6. Бублій О.А. Дитячий хореографічний колектив як вихователь. Вісник КНУКіМ. Серія Педагогіка, 2004. Вип. 11. С. 18–22.
7. Бурля О.А. Формування професійних якостей хореографа як соціальний попит суспільства. Наукові праці: збірник. Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА. 2001, Серія Педагогіка. С. 98–234.
8. Василенко К.Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю. К.: Мистецтво, 1996. 496 с.
9. Василенко К.Ю. Український танець: підруч. К.: ПК, 1997. 281 с.
10. Василенко К.Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. мистецтвознавства: Театральне мистецтво» К., 1998. 52 с.
11. Верховинець В. Теорія українського народного танцю. К.: Музична Україна, 1990. 149 с.
12. Годовський В.М. Народне танцювальне мистецтво України. Частина 1. Західний регіон. Рівне: РДГУ, 2003. 32 с.
13. Годовський В.М. Танці Полісся. Рівне, 2002. 114 с.
14. Голдрич О.С. Хореографія. Основи хореографічного мистецтва. Основи композиції танцю. Львів: Край, 2003. 172 с.
15. Голдрич О.С. Методика викладання хореографії. Львів: Сполом, 2006. 84 с.
16. Голдрич. О.С. Методика роботи з хореографічним колективом: посібник для студентів-хореографів навчальних закладів України 1-І рівнів акредитації [2-е вид.]. Львів: Сполом, 2007. 72 с.
17. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
18. Гуменюк А.Г. Народне хореографічне мистецтво України. К.: Академічна наука, 1963. 235 с.
19. Гуменюк А.І. Українські народні танці. К.: Наукова думка, 1969. 612 с.
20. Долинська Л.В., Скрипченко О.В., Огороднійчук В.І. та ін. Загальна психологія: навчальний посібник. К.: Либідь, 2005. 464 с.
21. Загальна психологія: підручник/ за заг. редак. ак. Максименка С.Д. Вінниця: Нова Книга, [2-е вид.]. 2004. 704 с.
22. Зайцев Є.В. Основи народно-сценічного танцю. Частина I. К.: Мистецтво, 1975. 262 с.
23. Зайцев Є. В. Основи народно-сценічного танцю. К.: Мистецтво, 1976. 288 с.

24. Зайцев Є.В., Колесниченко Ю.І. Основи народно-сценічного танцю: навч. пос. [2-е вид.]. Вінниця: Нова книга, 2007. 416 с.
25. Зубатов С.Л. Основи викладання українського народно-сценічного танцю: навч. посібник. Київ: ПК, 1995. 133 с.
26. Коваль П.М. Педагогічні засади розвитку особистісних якостей молодших школярів засобами ритміки та хореографії: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і виховання». Івано-Франківськ, 1998. 19 с.
27. Колногузенко Б.М. Методика роботи з хореографічним колективом. Ч.1. Хореографічна робота з дітьми. ХДАК, 2005. 153 с.
28. Кривохижа А.М. Гармонія танцю: навч.- метод. посібник. Кіровоград, 2006. 88 с.
29. Луцик Д.В. Педагогіка. Теорія національного виховання. Дрогобич: Посвіт, 2007. 134 с.
30. Мухіна В.С. Дитяча психологія: навч. психологія. М.: Ексмо-Прес, 2000. 352 с.
31. Національна доктрина розвитку освіти. К.: Шкільний світ, 2001.
32. Юнацький В. Спостереження як засіб вивчення академічно обдарованих дітей. 2002, № 5., С. 44–54.
33. Павеліков Р.В., Цигикало О.П. Дитяча психологія: навч. посіб. К., 2008. 432 с.
34. Подольська Е.А. Центр навчальної літератури, К., 2006. 368 с.
35. Позинкевич Р.О. Культура та творче формування особистості. Луцьк, 1993. 116 с.
36. Поклад І.М. Деякі аспекти виховання особистості засобами хореографічного мистецтва (на пошану А.І. Мухи): зб. наук. праць НАН України та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М.Т. Рильського за матеріалами Міжн наук конф. «Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура». К., 2003. Вип. 3. 179–183 с.
37. Костюка О.Г. Шляхи формування духовної культури молодших школярів засобами хореографічного мистецтва (пам'яті академіка): зб. наук. праць НАН України та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М.Т. Рильського за матеріалами наук. чит. «Українське сучасне мистецтвознавство: стан та перспективи розвитку» К., 2003. Вип. 2. С. 81–86.
38. Різник М.А. Культура творчого саморозвитку особистості. Дніпро : ГНОЦ «Творчество», 2002. 104 с.
39. Семак О.О. Естетична свідомість людини та розвиток засобами хореографії. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України [за ред. Максименка С.Д.], К., 2000. Т.2. ч.2. С. 48–54.
40. Семак О.О. Естетичні властивості хореографічних рухів і дій. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України [за ред. Максименка С.Д.]. К., 2000. С. 94–99.
41. Сухомлинський В.О. Школа і природа: вибр. тв.: у 5 т. К.: Радянська школа,

1977. 549 с.
42. Тараканова А.П. Система хореографічного виховання у школах і позашкільних закладах: навч.-метод. пос. К.: ІЗМН,1996. 284 с.
 43. Титаренко М.Г. Закони айкумени і розвиток творчої особистості молодших школярів шляхом театральної педагогіки. Рідна школа. 2004. С. 44–46
 44. Майстер-клас, лабораторія розвитку творчих здібностей молодших школярів. Проблеми дидактики Рідна школа. 2004. С. 52–59
 45. Тименко В.П. Зміст і педагогічні засоби розвитку творчості школярів: метод. рекомендації [за ред. В.П. Тименка]. Бердянськ, 1996. 44 с.
 46. Тименко В.П. Кожний урок-нестандартний. Початкова школа. 1991. С.18–21.
 47. Тименко В.П. Трудове навчання: 1-4 кл. Програма. К, 2006. 278 с.
 48. Федяєва В.Л. Проблеми творчості в історії української педагогіки: зб. наук. праць. Пед. науки. Херсон : Айлайт, 2000, 21 с.
 49. Фриз П.І. Теорія і методика хореографічної роботи з дітьми. Дрогобич, 2006. 158 с.
 50. Фриз П.І. Хореографічна культура як особистості дитини: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. чинник творчого розвитку мистецтв: спец. 17.00.01 «Театральне мистецтво». Львів, 2007.18 с.
 51. Юхимчук Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. Початкова школа. 2005. С. 15–16.